EPISTULAE AMATORIAE QUOMODO COHAEREANT CUM ELEGIIS ALEXANDRINIS.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

MAXIMILIANUS HEINEMANN

BEROLINENSIS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER

MCMIX.

Von der philosophischen Fakultät genehmigt am 14. Dezember 1907.

Teildruck (Cap. I—III, S. 1—60) mit Genehmigung der Fakultät.

Die ganze Arbeit erscheint als 3. Heft der 'Dissertationes philologicae Argentoratenses selectae' vol. XI (Argentorati, Karl J. Trübner.)

Druck von M. DuMont Schauberg, Straßburg.

RICARDO REITZENSTEIN

BRUNONI KEIL

PIETATIS

ERGO.

Caput I.

Cum viri docti Flavii Philostrati Aristaenetique rhetorum epistulis amatoriis saepissime uti soleant, ut carmina elegiaca Alexandrinorum, quorum auctores suos amores tractabant, extitisse ostendant et argumenta restituant, in nostro libello, num hoc merito fecerint, accuratius exquirere in animo habemus. Sed, ut rem melius intellegas, quid docti de illis elegiis Alexandrinis sentiant, qua ratione epistulas amatorias ad elegias recuperandas adhibuerint, nos breviter exponere necesse est. Quaerebatur enim, num Tibullus, Propertius, Ovidius, poetae elegiaci Romani, primi elegias, quarum poetae de se disserebant, composuissent et inventores huius generis fuissent an ad carmina similia Alexandrinorum spectavissent. Cum nulla fragmenta talium elegiarum Alexandrinarum aetatem tulerint, quomodo res se habeat, difficile est diiudicatu. Qua de causa admirari noli viros doctos inter se valde dissentire.

Proficiscamur sententiis aliorum, qui de hac re prius breviter egerunt, neglectis a dissertatione Augusti Otto[1]), qui e testimoniis, quae poetae elegiaci Romani ipsi afferunt, concludi posse affirmat eos Callimachi et Philetae elegias, quibus illi proprios affectus exposuerint, imitatos esse[2]). Deinde e

[1]) Augustus Otto, De fabulis Propertianis, particula prior, Vratisl. 1880, p. 2 sqq.

[2]) Liceat potiora proferre testimonia

Propert. III 1, 1. 2. 5. 6:

Callimachi manes et Coi sacra Philetae,
In vestrum, quaeso, me sinite ire nemus.
Dicite, quo pariter carmen tenuastis in antro?
Quove pede ingressi? quamve bibistis aquam?

Propert. III 9, 43. 44:

Inter Callimachi sat erit placuisse libellos
Et cecinisse modis, Coe poeta, tuis.

Diomedis grammatici (III p. 484 ed. Keil) verbis: 'Elegia est carmen compositum hexametro versu pentametroque alternis in vicem positis. . . . Quod genus carminis praecipue scripserunt apud Romanos Propertius et Tibullus et Gallus imitati Graecos Callimachum et Euphoriona' carmina elegiaca Romanorum elegiis Callimachi et Euphorionis non solum metro, sed etiam argumentis cognata fuisse colligit. Denique auctore Augusto Reifferscheid similitudinem, quae intercedit inter nonnulla epigrammata Agathiae et Pauli Silentiarii Byzantinorum et Propertii elegias, non poetae Romano, ut Hertzberg[1]) putat, sed elegiis Alexandrinis deberi exponit. Quibus rationibus Augustus Otto elegias, quarum poetae de suo amore agebant, apud Alexandrinos iam extitisse probare studet.

Fridericus Mallet[2]) his sententiis nisus fontes sermonis amatorii Propertii indagare studet; confert singulas sententias elegiarum poetae Romani cum libris ceterorum scriptorum eroticorum, inter quos Philostratus et Aristaenetus numerandi sunt, et multos similes locos, qui inveniuntur, ex elegiis Alexandrinis fluxisse contendit. Praeterea Malletius[3]) epi-

---

Propert. III 3, 51. 52:

Talia Calliope lymphisque a fonte petitis
  Ora Philetea nostra rigavit aqua.

Ovid. Remed. Amor. 759. 760:

Callimachum fugito: non est inimicus Amori;
  Et cum Callimacho tu quoque, Coe, noces.

(cf. et Ovid. Art. Amat. III 329).

Ovid. Trist. I 6, 1 sq.:

Nec tantum Clario Lyde dilecta poetae,
  Nec tantum Coo Bittis amata suo est,

quibus tamen e versibus ipse Otto non concludit carmen Philetae, quod inscribitur Bittis, Antimachi 'Lydae' simile fuisse. Qualis Antimachi fuerit 'Lyde', notissimus Plutarchi locus docet consolationis ad Apollonium (vol. I p. 258 ed. Bernardakis) cap. IX: Ἐχρήσατο δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀγωγῇ καὶ Ἀντίμαχος ὁ ποιητής. ἀποθανούσης γὰρ τῆς γυναικὸς αὐτῷ Λύδης, πρὸς ἣν φιλοστόργως εἶχε, παραμύθιον τῆς λύπης αὑτῷ ἐποίησε τὴν ἐλεγείαν τὴν καλουμένην Λύδην, ἐξαριθμησάμενος τὰς ἡρωικὰς συμφοράς, τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς ἐλάττω τὴν ἑαυτοῦ ποιῶν λύπην.

[1]) Sextii Aurelii Propertii Elegiarum libri quattuor ed. Guil. Ad. B. Hertzberg, Hal. 1843, I p. 229 sq.

[2]) Fridericus Mallet, Quaestiones Propertianae; diss. Gotting. 1882.

[3]) l. l. p. 43 sqq.

grammata Byzantinorum et elegias Propertii, quaecumque argumento inter se consentiunt, ad Alexandrinorum poetarum elegias refert.

At cum Malletius solum contendat sententias singulas et pauca argumenta Propertii carminum ex elegiis Alexandrinis fluxisse, Fridericus Leo[1]) novo litterarum genere in comparationem vocato Tibullum, Propertium, Ovidium tota saepe argumenta illis debere probare studet: artissimam enim intercedere inter nonnullas poetarum Romanorum elegias et novae, quae dicitur, comoediae scaenas similitudinem. Confert, ut luculentissimum eligam exemplum, Tibulli versus I 3, 83—88 et Terentii Heauton Timorumeni 274[2]) sqq., quibus

---

[1]) Fridericus Leo, Plautinische Forschungen, Berlin 1895, p. 126 sqq.; Göttinger Gelehrte Anzeigen 1898 p. 746; Rhein. Museum 55 (1900) p. 604.

[2]) Cf. Tibullum I 3, 83—88:

At tu casta precor maneas, sanctique pudoris
　Adsideat custos sedula semper anus,
Haec tibi fabellas referat positaque lucerna
　Deducat plena stamina longa colu:
At circa gravibus pensis adfixa puella
　Paulatim somno fessa remittat opus.

et Terentium Heauton Timorumeni 274 sqq.:

— Iam primum omnium,
Ubi ventum ad aedis est, Dromo pultat fores;
Anus quaedam prodit; haec ubi aperit ostium,
Continuo hic se intro conicit, ego consequor;
Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.
Hic sciri potuit aut nusquam alibi, Clinia,
Quo studio vitam suam te absente exegerit,
Ubi de improvisost interventum mulieri.
Nam ea res tum dedit existumandi copiam
Cotidianae vitae consuetudinem,
Quae quoiusque ingenium ut sit declarat maxume.
Texentem telam studiose ipsam offendimus,
Mediocriter vestitam veste lugubri
(Eius anuis causa opinor, quae erat mortua)
Sine auro; tum ornatam ita, uti quae ornantur sibi,
Nulla mala re esse expolitam muliebri,
Capillus passus prolixe et circum caput
Reiectus neglegenter, pax. — Syre mi, obsecro,
Ne me in laetitiam frustra conicias. — Anus

locis isdem coloribus describitur, qualem vitam fida puella amatore absente agat. Apud Terentium Clinia ab amata puella separatus a Syro servo quaerit, qua consuetudine vitae Antiphila utatur, et vehementer gaudet illum respondere se puellam cum anu et ancilla quadam in studio texendi occupatam atque inornatam invenisse, Tibullus Corcyrae morbo affectus sperat Deliam castam eidem rei ac Terentiani adulescentis puellam studere, et pudicitiam illius ab anu quadam custodiri. Qua in consuetudine ipse subito rediens Deliam deprehendere cupit. — Quae cum ita sint, Fridericus Leo exquirere studet, qua ratione cognatio, quae intercedit inter comoedias novas et elegias Romanorum, intellegi possit. Cum vix credibile sit Tibullum, Propertium, Ovidium Plauti et Terentii comoedias ipsas exscripsisse — notum enim est poetas aevi Augustei poetas veteres Latinos[1]) parvi aestimasse —, ad exemplaria graeca certe remittimur. Sed Fridericus Leo, quamquam concedit poetas elegiacos Romanos recta via argumenta sua e comoediis novis Graecis haurire potuisse, tamen rem ita se habere verisimile esse negat; putat enim, cum elegiae Romanorum et comoediae inter se congruunt, elegias Alexandrinorum, quorum poetae comoedias novas exscripserint, fontes poetarum Romanorum fuisse; itaque dicit[2]): 'Nur wenn man die Verzweigung derselben Motive durch die erotische Literatur der Griechen und Römer ins Auge faßt und sie an dem eigenen Zusammenhang zwischen griechischer und römischer Litteratur mißt, den uns die erotischen Epigramme deutlich machen, wird man es als die einzig natürliche und in der Sache begründete Erklärung nehmen, daß die römischen Elegiker die mit der Komödie zusammentreffenden Motive nur den griechischen Elegikern und diese

Subtemen nebat. Praeterea una ancillula
Erat; ea texebat una, pannis obsita
Neglecta, immunda inluvie etc.

Praeterea compares Propertii carmen III 6, quod ad idem argumentum spectet.

[1]) Conferas Horatii epistulam II 1, 50 sq. et artis poeticae versus 268 sqq.; Propertii elegiam IV 1, 61.

[2]) Plautinische Forschungen p. 129.

sie aus der attischen Komödie entnommen haben'. Quod tibi melius apparebit, cum respexeris nonnulla, quae e comoediis recta via non manasse facile intellegi potest, apud poetas elegiacos Romanos saepe legi. In elegiis Romanorum enim, ut exemplo utamur, poetae[1]) saepe docent, quomodo imperiti rerum amatoriarum in amore se gerant: Leo[2]) putat personam poetae praecepta dantis elegiis Alexandrinis deberi, quarum auctores sermones lenarum, quae in comoediis[3]) puellas arte meretricia erudiant, respexerint et ita mutaverint, ut se ipsos lenarum loco inducerent. Unde personam magistri amatorii et praecepta amatoria in elegias Romanorum fluxisse. — Plura persequi nolo; perspicis iam, quid Leonem moverit, ut elegias Alexandrinas inter comoedias et carmina elegiaca Romana intercedere putaret: magna illa multitudo argumentorum, quae comoediae et cum elegia Romana et cum ceteris, quibus amores depinguntur, scriptis communis est. Quae cum non raro eodem modo deflectantur et immutentur, tertium quoddam intercedere genus ei videtur, Alexandrinorum scilicet elegia. Ex illa igitur non Romanorum modo elegias, sed epistulas quoque Graecorum, Philostrati et Aristaeneti, originem ducere putat, quae saepe aut toto argumento aut singulis sententiis cum Romanorum elegiis et cum comoediis congruant; itaque Leo affirmat epistolographos illos comoedias novas non exscripsisse[4]): 'Aristaenetus kennt die Komoedie gar nicht, wohl aber die Elegie; in den paar Briefen, die Komödienmotive haben, sind die Motive aus dritter Hand, der Ausdruck ist nirgends der Komödie nachgeahmt, und nirgends spüren wir den vertraulichen Hauch des attischen Spieles. Dasselbe gilt von den Briefen des Philostratus. Wo einmal ein Bild oder ein Wort tatsächlich der Komödie entstammt, da ist es diesen Sophisten aus einer

---

[1]) Tibulli I 4, 75, Propertii I 10, 12 sqq., Ovidii Artem Amatoriam in primis conferas.

[2]) Plautin. Forschungen p. 131 sqq.

[3]) Cf. Plauti Mostellariam 199 sqq., Cistellariam 1 sqq.

[4]) Plautinische Forschungen p. 128.

anderen Quelle geflossen, die sich auch angeben läßt. Es ist die Elegie'[1]).

Qua in sententia Leonis omnes viri docti diu acquiescebant et inveniebantur, qui hac ratione, quam proposuit, reliquias quam plurimas elegiarum Alexandrinarum recuperare studerent; in primis Volkmarus Hoelzer[2]), Ricardus Bürger[3]), Fridericus Wilhelm[4]). Quorum Hoelzerus magna cum diligentia omnes fere sententias, quibus comoediae et elegiae Romanorum et libri aliorum scriptorum eroticorum congruunt, collegit et illas sententias ab elegiis Alexandrinis, quarum poetae comoedias exscripsissent, sumptas esse proclamavit. Bürgerus, qui sola carmina Ovidiana tractat, Leonis utpote discipulus, Georgium Kaibel[5]) refutare studet, qui affirmat Ovidium Philodemi epigrammatis pro exemplaribus saepius usum esse et carmina eius in formam elegiarum redegisse. Quod ita se habere Bürgerus[6]) negat, sed cum epigrammata huius et elegiae illius inter se similes sint, Ovidium et Philodemum ab isdem fontibus, ab elegiis Alexandrinis, quas epigrammatographus decurtaverit, pendere putat. Ad sententiam suam probandam epistulis

---

[1]) Ne iniuriam faciam viro summo, addam, quae novissime ille in enarranda litterarum Latinarum historia de elegia Alexandrina protulit (Hinneberg, Kultur der Gegenwart I 8[2] p. 369): 'Wenn das Schweigen der Überlieferung wirklich bedeuten sollte, daß es eine von der persönlichen Empfindung des Dichters erfüllte, seine Erlebnisse poetisch gestaltende hellenistische Liebeselegie, also eine der römischen Elegie entsprechende hellenistische nicht gegeben hat, so würden freilich Tibull und Properz in ihrer literarischen Bedeutung ganz beträchtlich steigen. Dann hätten wir das feine, gescheite, zierliche, empfindsame Epigramm zu einer poetischen Gattung höheren Stiles erhoben. . . . Auf die Frage, die hier vorliegt, wird vielleicht einmal der ägyptische Boden die Antwort bringen'.

[2]) Volkmarus Hoelzer, De poesi amatoria a comicis Atticis exculta, ab elegiacis imitatione expressa, pars prior. Marpurgi Chatt. 1899.

[3]) Ricardus Bürger, De Ovidii carminum amatoriorum inventione et arte. Guelferbyti 1901.

[4]) Fridericus Wilhelm, Philologus 60 (1901) p. 579 sqq., Rheinisches Museum 59 (1904) p. 279 sqq.

[5]) Georgius Kaibel, Philodemi epigrammata. Index Scholar. in Univers. Litt. Gryphiswald. 1885 p. 17. 21.

[6]) l. l. p. 6 sq.

amatoriis[1]), quae argumentis et sententiis singulis cum epigrammatis saepius congruant, nonnumquam utitur. Itaque doctus ille vir argumentationem Leonis, qua docet, quomodo Tibullus, Propertius, Ovidius ab elegiis Alexandrinis pendeant, probat et primus ex epigrammatum Alexandrinorum et elegiarum Romanorum similitudine carmina elegiaca Alexandrina restituit. Pauca de Wilhelmi disputatiunculis addimus, qui fontes elegiarum Tibulli I 8. 9. II 3 indagare studet. Quamquam recte intellexit Tibullum in elegiis componendis ex uno fonte non hausisse, sed compluria argumenta, quae sive in comoediis sive in epigrammatis sive in libris aliorum scriptorum leguntur, inter se coniunxisse, tamen haec genera litterarum, quae enumeravimus, sola exemplaria poetae Romani fuisse negat et sententiam Leonis sequitur. Neque enim putat Tibullum recta via ad scaenas comoediarum rediisse, sed elegias Alexandrinas inter comoedias et carmina elegiaca Romanorum intercedere. Praeterea ei persuasum est epistulas amatorias, sive cum comoediis sive cum elegiis Romanis congruunt, ex elegiis Alexandrinis fluxisse[2]).

His igitur rationibus viri docti carmina elegiaca Alexandrinorum restituere conabantur, cum Felix Jacoby[3]) sententiis eorum contradixit. Prorsus enim negat Alexandrinos elegias, quibus de se et suo amore agebant, scripsisse. Neque enim e reliquiis neque e testimoniis[4]), quae poetae Romani afferant, concludi posse tales elegias apud Alexandrinos compositas esse. Jacoby igitur putat Romanos primos elegias, quarum poetae suos amores tractabant, composuisse. Similitudines autem, quae intercedunt inter carmina Romanorum, comoedias novas, epigrammata, libros scriptorum eroticorum, e quibus Fridericus Leo et alii colligebant Alexandrinos carmina elegiis Romanis similia scripsisse, elegiis Alexandrinis deberi non opus esse exponit; neque enim quicquam obstare, quominus putemus poetas Romanos, in primis Ovidium, epigrammata

[1]) Conferas, ut exemplo utamur, l. l. p. 15.

[2]) Philologus 60 (1901) p. 584 sq., Rhein. Museum 59 (1904) p. 280.

[3]) Rhein. Museum 60 (1905) p. 38 sqq.

[4]) Vide supra p. 1 adnot. 2.

Alexandrinorum praecipue exscripsisse et rhetorice exornasse et amplificasse [1]; e quibus comoediarum argumenta in carmina Romanorum saepe fluxisse posse [2]. Praeterea poetas Romanos comoedias ipsas, carmina bucolica, elegias, quae antiquas fabulas continuerint, ut Antimachi et Hermesianactis, expilasse dicit [3]. Vides igitur Jacobium probare studere poetas elegiacos Romanos solum talibus fontibus, quales etiam nobis servati sunt, in componendis elegiis usos esse.

Paulo post Jacobium duo viri docti, Theodorus Gollnisch [4] et Otto Crusius [5], de elegiis Alexandrinis disseruerunt. Quorum Gollnischius maxime sequitur sententias eorum, qui primi hanc quaestionem tractarunt, ita tamen, ut non solum singula argumenta elegiarum Romanorum e carminibus elegiacis fluxisse, sed etiam tota carmina Tibulli, Propertii, Ovidii his deberi contendat. Quod ita se habere ut probet, epistulas amatorias Flavii Philostrati et Aristaeneti cum elegiis Romanis accurate confert et, quod in his et illis eadem argumenta eodem modo inter se saepe coniuncta sint, epistolographos et poetas elegiarum ad eadem exemplaria, ad elegias Alexandrinas, spectasse dicit. Quodsi Gollnischius recte iudicat, ampliores elegiae Alexandrinae re vera recuperari possunt; sequitur autem, ut ingenio poetarum Romanorum nihil fere debeatur, sed ut Tibullus, Propertius, Ovidius nihil nisi carmina Graeca in Latinum transtulerint.

Aliter Crusius, qui l. l. de natura elegiae disserit, ostendere studet Alexandrinos elegias, quibus de se agebant, scripsisse; nam contendit Philetam elegiis, quas Bittidi amatae dedicavit, amores suos tractasse. Quod ita se habere e ver-

---

[1]) Rhein. Museum 60 (1905) p. 81.

[2]) Rhein. Museum 60 (1905) p. 82.

[3]) Rhein. Museum 60 (1905) p. 82.

[4]) Theodorus Gollnisch. Quaestiones Elegiacae. Dissert. Vratisl. 1905.

[5]) Crusius in Encyclopaedia Pauly-Wissowa V 2260 sqq. sub voce 'Elegie'. — Dolemus certe, quod et Gollnischius (cf. l. l. p. 13 sqq.) et Crusius (cf. l. l. p. 2260. 2263. 2267. 2279. 2280. 2284. 2292 sqq. adnotationes) pauca tantum e Jacobii dissertatiuncula delibare potuerunt, cum ipsorum lucubrationes ad finem iam perductae essent, cum illa in publicum ederetur.

sibus Hermesianactis elegiographi ab Athenaeo XIII p. 598 f ed. Kaibel[1]) laudatis concludit. Minime sequi ex testimoniis, ut illud carmen 'Lydae' Antimachi simile fuerit. Praeterea vir doctus[2]) nonnulla fragmenta elegiaca in papyris reperta, quae cum partibus quibusdam elegiarum latinarum bene concordent, affert, ut probet poetas Romanos elegias carminibus suis similes apud Alexandrinos iam legisse. Conferas, ut exemplo utamur, Oxyrhynchos Papyros I p. 37 (ed. Grenfell et Hunt) cum Tibulli I 3, 35 sqq. et I 10, quibus locis de beata vita hominum Saturnio regnante disseritur[3]).

Eodem fere tempore Ricardus Reitzenstein in disputatiuncula[4]), qua epigrammatis naturam explicare conatur, ad eandem quaestionem delatus Jacobium impugnat. Repetit[5]) enim primum, quod iam antea monuerat[6]), inter elegias, quae Theognidi adscribuntur, nonnullas exstare, quibus cum Romanis elegiis aliqua sit similitudo. Nam auctor versuum 1283—1294, quem quarto saeculo a. Chr. n. vixisse verisimile est, cum puerum rogaret, ne amorem ipsius sperneret, exemplo Atalantae usus est, quae omnes amatores fugit, donec vehementissimo Milanionis incenderetur amore. Bene consentit Propertius I 1, 9 sqq. eadem fabula usus. Quae cum ita sint, pro certo affirmari posse Reitzensteinio videtur extitisse apud Alexandrinos elegias, quorum poetae suum ipsorum amorem profiterentur[7]). Deinde monet idem Romanorum poetas, quos

---

[1]) Κῷοι χάλκειον θῆκαν ὑπὸ πλατάνῳ
Βιττίδα μολπάζοντα θοήν, περὶ πάντα Φιλητᾶν
Ῥήματα καὶ πᾶσαν τρυόμενον λαλιήν.

cf. Encyclopaediam Pauly-Wissowa V 2279.

[2]) l. l. V 2279 sq.

[3]) Quamquam in illis reliquiis res amatoriae non tractantur, tamen nihil impedit, quominus putemus in elegiis Alexandrinis inter commoda aetatis aureae, qualibus deliciis amantes tunc usi essent, ut apud Propertium III 13, 25 sqq., enumeratum esse.

[4]) Cf. Encyclopaediam Pauly-Wissowa VI 71 sqq.

[5]) l. l. p. 91.

[6]) 'Epigramm u. Skolion', Gießen 1893, p. 84 adnot. 1.

[7]) Sed ego ex talibus carminibus, quale est Theognideum illud, quid apud Alexandrinos oriri potuerit, non diiudicabo. Nam duo genera carminum elegiacorum saepe inter se simillima a se discernenda sunt:

νεωτέρους dicunt, etiam aequalium poetarum Graecorum exempla secutos esse. E quibus Parthenius[1]) certe tribus libris ἐγκώμιον Ἀρήτης uxoris cecinit et principi elegiae Romanae, Cornelium Gallum dico, commentarium privatum subministravit, libellum illum ἐρωτικῶν παθημάτων, ut ille hisce

quorum alterius in numero plurimas elegias Tibulli, Propertii, Ovidii, qui de se et suo amore disserunt, habemus; in eorum carminibus multas et antiquas fabulas, quae exempli et ornamenti causa breviter additae sunt, legimus; de natura alterius generis, quod lingua Germanica 'Elegische Romanze' appellamus, Reitzensteinius ipse fusius agit (Göttinger gelehrte Anzeigen 1904 p. 957 sq.). Ut cognoscamus, qualia carmina illius generis sint, unum exemplum afferamus. Conferas Propertii I 20, qua elegia poeta Gallum amicum monet, ut caveat, ne puero amato privetur. Quam saepe hoc amantibus accidat, Propertius fabula Hylae probat, quae totam fere elegiam implet. Ad amicum in clausula tantum carminis respicit (v. 51. 52):

His, o Galle, tuos monitus servabis amores
Formosum nymphis credere visus Hylam.

Intellegis iam, quid inter haec duo genera intersit: in altero suos ipsius amores narrat poeta, in altero veteres fabulososque; sed in illo exempli gratia adsumuntur etiam breves fabulae, in hoc exordium et finis ad poetam et ad eius res spectat. Dices: satis diversum alterum genus ab altero. Inveniuntur tamen carmina, de quibus iudicium haud facile fertur, velut Catulli carmen 68b, quo poeta non minus accurate de amore Laodamiae, quam de suo agit. Expressisse eum elegiam Alexandrinam, qua poeta suum maxime amorem narraverit, suspicati sunt et Crusius l. l. p. 2291. 2292 et Reitzensteinius l. l. p. 103. Qui tamen postea in libello, quem inscripsit 'Wesen und Werden der Humanität im Altertum', Straßburg 1907, p. 27, ita hoc carmen explicare conatus est, ut subesse diceret Graecam elegiam, qua Laodamiae casus narrabatur; cum auctor in initio et fine etiam de se ipso verba fecerit, has partes elegiae Catullum et immutasse et dilatasse. Quodsi verum est, certo equidem non scio, utrum carmen illud Theognideum, a quo profecti sumus, Alexandrinos poetas eo perducere debuerit, ut carmina ipsorum amores tractantia pangerent, an ad narrationes potius, quales sunt Propertii I 20 qualesque eos saepe fecisse probe scimus.

[1]) Conferas id, quod Suidas sub voce Παρθένιος dicit: Παρθένιος... Νικαεὺς ἢ Μυρλεανός, ἐλεγειοποιὸς καὶ μέτρων διαφόρων ποιητής. οὗτος ἐλήφθη ὑπὸ Κίννα λάφυρον, ὅτε Μιθριδάτην Ῥωμαῖοι κατεπολέμησαν· εἶτα ἠφείθη διὰ τὴν παίδευσιν καὶ ἐβίω μέχρι Τιβερίου τοῦ Καίσαρος. ἔγραψε δὲ ἐλεγείας, Ἀφροδίτην, Ἀρήτης Ἐπικήδειον τῆς γαμετῆς, Ἀρήτης Ἐγκώμιον ἐν τρισὶ βιβλίοις καὶ ἄλλα πολλά.

fabulis sive in epylliis sive in elegiis scribendis uteretur[1]). Deinde Reitzensteinius[2]) ex ipsa indole epigrammatum, quae ineunte Alexandrinorum, ut aiunt, aetate orta sunt, colligere sibi videtur extitisse iam carmina elegiaca eiusdem argumenti, sed prolixiora; nam cum epigrammatographi saepe ex amplioribus carminibus argumenta repeterent, quae decurtata ipsi redderent, fieri certe potuisse, ut elegiis quoque uterentur. Quod demonstrari ea similitudine, quae inter Pauli Silentiarii et Agathiae epigrammata et elegias Propertii intercedat. Ottonis vides iterari argumentationem, nisi quod Reitzensteinius etiam Alexandrinorum ipsorum adhibet epigrammata, quibus illi ampliora carmina quasi in formam inscriptionis redigebant. Exemplo, eoque notissimo, rursus rem inlustrabo. Propertius I 3 et Paulus Anthol. Pal. V 275 idem fere argumentum eodem ordine digestum exhibent: uterque poeta noctu se in domum puellae intrasse narrat; uterque dormientem eam inventam prodit; uterque cum Ariadna dormiente puellam comparat; desinit uterque in questibus puellae referendis. Non congruunt certe, quae media carminis parte uterque exhibet; Propertius enim torum amatae puellae adire non audet, Paulus se puellae vim intulisse refert. Accedit tertium Hedyli poetae epigramma Anthol. Pal. V 199, quo puella, cui per vim virginitas erepta est, Veneri vestimenta dedicat. Atque ex Hedyli quidem

[1]) Ἐρωτικῶν παθημάτων in prooemino (p. 42 ed. Martini) legimus: Μάλιστα σοὶ δοκῶν ἁρμόττειν, Κορνήλιε Γάλλε, τὴν ἄθροισιν τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων ἀναλεξάμενος ὡς ὅτι πλεῖστα ἐν βραχυτάτοις ἀπέσταλκα. τὰ γὰρ παρά τισι τῶν ποιητῶν κείμενα τούτων, μὴ αὐτοτελῶς λελεγμένα, κατανοήσεις ἐκ τῶνδε τὰ πλεῖστα· αὐτῷ τέ σοι παρέσται εἰς ἔπη καὶ ἐλεγείας ἀνάγειν τὰ μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἁρμόδια κ.τ.ἑ. Sed me iudice ne ex hoc quidem loco certo concludi potest Parthenium elegias Alexandrinas, quarum poetae similiter ac Tibullus, Propertius, Ovidius de se disserebant, legisse; verisimilius fere est Parthenium, cum hortatur, ut Gallus fabulis et ad elegias faciendas et ad carmina epica componenda utatur, illa carmina, quibus fabulae accurate narrantur (vide supra p. 9 adnotationem 7), respexisse; quae et in distichis (Propert. I 20) et in hexametris (Theocrit. XI) scribi potuerunt.

[2]) l. l. p. 91. Genus epigrammatum amatoriorum ex antiquis elegiis Ionicis, in quibus amatoria argumenta saepe insunt, ortum esse Reitzensteinius l. l. p. 89. 90 suspicatur.

poematio neque Propertii neque Pauli carmen derivari potest, sed omnes hos poetas ad unum quasi exemplar redire veri videtur simillimum, quo poeta quidam se puellam, quam concupierat, dormientem invenisse eique vim haud ita ingratam intulisse professus erat. Imminuit argumenti lasciviam Propertius, auxit Paulus; ipsum carmen prolixius certe erat, quam quod epigrammatis nomine nos significaremus.

His et aliis argumentis cum Reitzensteinius extitisse iam Alexandrinorum aetate carmina ampliora probavisset, quae ipse elegias breves appellat, vir summus U. de Wilamowitz-Moellendorf, qui antea[1]) fuisse elegias, quibus poetae Alexandrini suos amores profiterentur, praefracte negaverat, brevium harum elegiarum exemplum ipse invenit in Theocriti, quod dicitur, epigrammate quarto[2]), ex quo optime intellegas, qua ratione etiam ex epigrammatis elegiae ortae sint; poeta enim compluria argumenta bucolica et amatoria inter se conectit unumque efficit carmen, quod intra prioris aetatis epigrammata Romanorumque poetarum elegias medium fere locum tenere Wilamowitzio[3]) videtur. Ipsum carmen vir doctissimus recentiori[4]) adscribit aetati. Huic generi exempla vindicat, quae secuti sunt Tibullus, Propertius, Ovidius.

---

[1]) Hinneberg, Kultur der Gegenwart VIII 1² p. 142: 'Dann kommt die Liebesdichtung der Properz und Ovid. Was ist sie? Die meisten versichern Nachbildung der elegischen Liebesgedichte der Alexandriner. Und wo sind die? Man muß sie sich erfinden, weil man die Vorbilder übersieht, die man besitzt. Diese ganze Elegie ist erwachsen aus dem Epigramm, dessen Kürze unnachahmlich war, zumal als die Rhetorik eindrang ... Zumal wenn man sich ein Buch Epigramme vorstellen kann, wie es die Samier und die Alexandriner boten, wird die Nachahmung z. B. im ersten Buche des Properz unmittelbar einleuchten.'

[2]) 'Die Textgeschichte der Bukoliker' (Philologische Untersuchungen XVIII) 1906 p. 199 sq.

[3]) Certe, ut semel moneam, non numero tantum versuum distat ab elegia epigramma. Si diligentius, quomodo epigrammata in elegias transeant, inquiras, aut unum epigramma rhetorum artificiis quasi dilatari singulasque eius partes increscere (ut apud Ovidium et Propertium) aut compluria inter se vel cum aliorum poematum argumentis coniungi videbis (ut apud Tibullum).

[4]) l. l. p. 201.

Sed cum haec contra Jacobium maxime Reitzensteinius protulerit, in alio libello[1]) Leonis illam sententiam infringere conatur, qua ille inter novam Atheniensium comoediam et elegias Romanorum elegiam Alexandrinam intercessisse statuerat. Veri dissimile ille dixerat tot locis Romanos poetas ipsas comoedias, hoc est longe aliud poeseos genus, inspexisse. Id igitur ipsum Reitzensteinius explicare studet docens, quantum rhetores illa aetate his comoediis tribuerint, quantumque in fingendis elegiarum argumentis poetae Romani rhetorum praecepta secuti sint. Inde eam quoque similitudinem explicari, quae haud raro inter epistularum scriptores et hos intercedat poetas. Removendas esse a principali illa quaestione ea carmina easque solutae orationis scriptiunculas, quae concinant cum primis rhetorum exercitationibus, quae progymnasmata dicuntur. Haec igitur praeexercitamenta, quorum genera enumerat apud Graecos Theo[2]), quem Wilamowitzius[3]) primo p. Chr. n. saeculo attribuit, antiquitus usitata esse etiam Suetonius[4]) docet, etsi, cum omnem institutionem oratoriam ab illis initium cepisse et in illis constitisse affirmat, Latinos magis quam Graecos respexisse videtur (cf. de rhetoribus cap. I: 'nam et dicta praeclare per omnes figuras, per casus et apologos aliter atque aliter exponere, et narrationes cum breviter ac presse tum latius et uberius explicare consuerant; interdum Graecorum scripta convertere, ac viros illustres laudare vel vituperare; quaedam etiam ad usum communis vitae instituta tum utilia et necessaria, tum perniciosa et supervacanea ostendere; saepe fabulis

---

[1]) R. Reitzenstein, Hellenistische Wundererzählungen, Leipzig 1906, p. 152 sqq.

[2]) Genera progymnasmatum enumerat Theo (Walz, Rhetores graeci I p. 145 sqq., Spengel, Rhetores graeci II p. 59 sqq.) haec: μῦθος, διήγημα, χρεία, ἀνασκευὴ καὶ κατασκευή, τόπος, ἐγκώμιον καὶ ψόγος, σύγκρισις, προσωποποιία, ἔκφρασις, θέσις, νόμος, e quibus Quintilianus (Institutio oratoria I 9), fabulas, sententias, de quibus Theo simul cum chriis agit (Walz l. l. I p. 201, Spengel l. l. II p. 96), chrias, ethologias grammaticorum scholis tractandas adscribit, cetera rhetoribus (l. l. II 4) reservat.

[3]) Hermes 35 (1900) p. 6. 7.

[4]) De rhetoribus cap. I.

fidem firmare aut demere, quod genus thesis et anasceuas et catasceuas Graeci vocant; donec sensim haec exoleverunt, et ad controversiam ventum est'). Quam vetera haec studia sint, ex nonnullis e comoediis haustis locis colligi potest; cf. comici Alexidis fragmentum fabulae, cui titulus est Ἀποκοπτόμενοϲ (Comicorum Atticorum fragmenta II p. 305, 20 ed. Kock):

λέγεται γὰρ λόγοϲ
Ὑπὸ τῶν ϲοφιϲτῶν μὴ πέτεϲθαι τὸν θεὸν
Τὸν Ἔρωτα, τοὺϲ δ' ἐρῶνταϲ. αἰτίαν δ' ἔχειν
Ἐκεῖνον ἄλλωϲ, ἠγνοηκόταϲ δὲ τοὺϲ
Γραφεῖϲ ἔχοντα πτέρυγαϲ αὐτὸν ζωγραφεῖν,

quibus versibus, num pictores Amorem aligerum merito pinxerint, disputatur; quod argumentum anasceuae rhetorum simillimum est[1]), et Eubulus comicus de eo, quasi anasceuam scribat, agit (Comicorum Atticorum fragmenta II p. 178, 41 ed. Kock):

Τίϲ ἦν ὁ γράψαϲ πρῶτοϲ ἀνθρώπων ἄρα
Ἢ κηροπλαϲτήϲαϲ Ἔρωθ' ὑπόπτερον;
Ὡϲ οὐδὲν ᾔδει πλὴν χελιδόναϲ γράφειν,
Ἀλλ' ἦν ἄπειροϲ τῶν τρόπων τῶν τοῦ θεοῦ.
Ἔϲτιν γὰρ οὔτε κοῦφοϲ, οὔτε ῥᾴδιοϲ
Ἀπαλλαγῆναι τῷ φέροντι τὴν νόϲον,
Βαρὺϲ δὲ κομιδῇ. πῶϲ ἂν οὖν ἔχοι πτερὰ
Τοιοῦτο πρᾶγμα; λῆροϲ, εἰ κἄφηϲέ τιϲ.

Idem argumentum, quod illi sophistae, tractasse aetate imperatoria pueros Romanos testatur Quintilianus II 4, 26: 'solebant praeceptores mei neque inutili et nobis etiam iucundo genere exercitationis praeparare nos coniecturalibus causis, cum quaerere atque exequi iuberent 'cur armata apud Lacedaemonios Venus?' et 'quid ita crederetur Cupido puer atque volucer et sagittis ac face armatus', et similia, in quibus scrutabamur voluntatem, cuius in controversiis fre-

[1]) Cf. Reitzenstein, Hellen. Wundererzählungen p. 167. Plura de anasceua dabunt Theo cap. VI (Walz l. l. I p. 216) et Quintilianus II 4, 18: 'Narrationibus non inutiliter subiungitur opus destruendi confirmandique eas, quod ἀναϲκευή et καταϲκευή vocatur'.

quens quaestio est, quod genus thesis videri potest'. — Liceat alterum vetustatis testimonium afferre, quod debeo Reitzensteinii benevolentiae. Pacuvius recentiorem quandam tragoediam interpretatus ait in alicuius fabulae fragmento (cf. Ribbeck, Scaenicae Romanorum poesis fragmenta I[3] p. 144 sq.):

Fortunam insanam esse et caecam et brutam perhibent philosophi,
Saxoque instare in globoso praedicant volubilei:
Id quo saxum impulerit fors, eo cadere Fortunam autumant.
Insanam autem esse aiunt, quia atrox incerta instabilisque sit.
Caecam ob eam rem esse iterant, quia nil cernat, quo sese adplicet.
Brutam, quia dignum atque indignum nequeat internoscere.
Sunt autem alii philosophi, qui contra Fortunam negant
† Ullam miseriam esse, temeritatem esse omnia autumant.
Id magis veri simile esse usus re apse experiundo edocet:
Velut Orestes modo fuit rex, factust mendicus modo.

Explicatur hic, ni fallor, cur Quintilianus illam de Amore alato disputationem quasi thesin dixerit. Audias ipsum III 5, 4: 'Item convenit quaestiones esse aut infinitas aut finitas. Infinitae sunt, quae remotis personis et temporibus et locis ceterisque similibus in utramque partem tractantur, quod Graeci θέϲιν dicunt, . . . alii quaestiones philosopho convenientes . . . Hoc genus Cicero scientia et actione distinguit, ut sit scientiae 'an providentia mundus regatur'. — Quis est, quin videat propositum 'an fortuna sit insana' eidem generi quaestionum atque 'an providentia mundus regatur' tribuendum esse? Neque tamen nimis diversum ab illo 'an puer et alatus Amor sit' videtur neque sophistae illi, quos laudat Alexis comicus, diversi a philosophis, quos Pacuvius nominat. — Sed ad priorem illam ἀναϲκευήν redeamus. Eandem, ut omnes sciunt, tractavit Propertius II 12:

Quicumque ille fuit, puerum qui pinxit Amorem,
Nonne putas miras hunc habuisse manus? etc.

Neque aliorum progymnasmatum desunt apud eundem vestigia, velut III 14 [1]), qua elegia poeta exponit morem Lacedaemoniorum fuisse, ut virgines coram viris in palaestris exercerentur, quod argumentum ad studium περὶ νόμου [2]) spectat.

Solebant quidem in scholis pueri uniuscuiusque generis exempla quaedam ediscere [3]); solebant doctores eos auctores enumerare, apud quos illustrissima uniuscuiusque generis exempla exstarent. Inter quos cum Theo haud raro Menandrum nominet eiusque ad exemplum et narrationes [4]) et prosopopoeias [5]) componere iubeat, Reitzensteinius praeexercitamenta, in quibus poetas elegiacos Romanos versari solere vidimus, saepe inter elegias et comoedias intercedere, et Tibullum, Propertium Ovidium comoedias ipsas aut rhetorum exercitationes, quae ab illis fabulis penderent, exscripsisse putat. Quae si vera sunt,

---

[1]) Reitzenstein l. l. p. 164.

[2]) De hoc praeexercitamento Theonis cap. XIII (Walz l. l. I p. 254 sqq., Spengel l. l. II p. 128 sqq.) agit.

[3]) Walz l. l. I p. 158, Spengel l. l. II p. 65: Πρῶτον μὲν ἁπάντων χρὴ τὸν διδάσκαλον ἑκάστου γυμνάσματος εὖ ἔχοντα παραδείγματα ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων ἀναλεγόμενον προστάττειν τοῖς νέοις ἐκμανθάνειν.

[4]) Caput IV (Walz l. l. I p. 196. 199. 200, Spengel l. l. II p. 88. 91. 92).

Primo loco, quem memoravimus, quomodo interrogatio in narrando adhibenda sit, rhetor exponit: ἐάν τε γὰρ ἐρωτῶμεν, ἐάν τε γὰρ ἐπαπορῶμεν, οὕτως ἐξοίσομεν [Comicorum Atticorum fragmenta III p. 48, 164 K.]:

Ἆρ' ἐστὶ πάντων ἀγρυπνία λαλίστατον;
Ἐμὲ γοῦν ἀναστήσασα δευρὶ προάγεται
Λαλεῖν ἀπ' ἀρχῆς πάντα τὸν ἐμαυτοῦ βίον.

διαφέρειν δὲ δοκεῖ, ὅτι ὁ μὲν ἐρωτῶν ἀπόκρισιν ἐπιζητεῖ, ὁ δὲ ἐπαπορῶν οὐ πάντως, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἑαυτὸν ἀπορεῖ.

Propertium hoc artificium imitatum esse elegia III 6 docet, qua argumentum a comoediis sumptum (vide supra p. 3) forma interrogationis usus poeta tractat (Reitzenstein l. l. 158. 159).

[5]) Cf. Theonis cap. X (Walz l. l. I p. 235 sq., Spengel l. l. II p. 115 sq.): προσωποποιία ἐστὶ προσώπου παρεισαγωγὴ διατιθεμένου λόγους οἰκείους ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀναμφισβητήτως . . . et cap. II (Walz l. l. I p. 164, Spengel l. l. II p. 68): προσωποποιίας δὲ τί εἴη παράδειγμα κάλλιον τῆς Ὁμήρου ποιήσεως καὶ τῶν Πλάτωνος καὶ τῶν ἄλλων τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων καὶ τῶν Μενάνδρου δραμάτων; —

neque illas similitudines, quae inter comoedias et Romanorum elegias intercedunt, ex Alexandrinorum elegiis repetemus et ea, quae inter epistulas amatorias Philostrati et Aristaeneti et elegiographos sunt communia, longe aliter explicabimus. Has enim epistulas nihil esse nisi exercitationes rhetoricas accuratius demonstrabimus.

Iam satis videor exposuisse, quid viri docti de elegiis Alexandrinis, quorum auctores de suis amoribus disserebant, iudicarent. Singulas autem, quae de elegia Alexandrina protulerunt viri docti, sententias diligentius examinandas aliis relinquemus. Nostra in eo opella continebitur, ut duos illos epistularum scriptores perlustremus et, quid ex illis minus recte collegerint viri docti, quid iure colligatur, examinemus. Priusquam autem hoc explicare incipiamus, de genere epistularum amatoriarum disseremus.

Caput II.

Epistulas amatorias, quae quidem aetatem tulerant, Alciphronis dico, Philostrati, Aristaeneti, Theophylacti, a rhetoribus ingenii ostentandi causa fictas esse non est, quod moneam. Rhetorum autem in scholis compositas esse epistulas certo testimonio Theonis docemur, qui primo p. Chr. n. saeculo inter prosopopoeiae[1]) exercitationes has quoque enumerat (cf. Theonis cap. X,

[1]) Cum in nostro libello progymnasma, cui nomen prosopopoeia est, saepe memoremus, et rhetores hoc diverso modo definiant, breviter exponamus, quid illud verbum apud singulos significet. Theo docet hanc imitationem sermonum personarum quarundam esse, quos moribus atque conditionibus illarum accomodari necesse sit; praeterea prosopopoeias in finitas et infinitas dividit. Auctores illarum personas, quas e fabulis vel historia hauriebant, loquentes inducere (ut τίνας ἂν εἴποι λόγους Κῦρος ἐλαύνων ἐπὶ Μασσαγέτας), harum ad vitam cotidianam spectare et orationes hominum quasi imagines omnium ordinum et omnium aetatum fingere solebant (velut τίνας ἂν εἴποι λόγους ἀνὴρ πρὸς τὴν γυναῖκα μέλλων ἀποδημεῖν).

Apud alios scriptores progymnasmatum aliam definitionem prosopopoeiae legimus; nam id, quod Theo prosopopoeiam nominat, illi ethopoeiam appellant. Cf. Hermogenem (Walz l. l. I p. 44, Spengel l. l. II p. 15) et Aphtonium (Walz l. l. I p. 101, Spengel l. l. II p. 44). Ut Theo prosopopoeias, ita Hermogenes ethopoeias in finitas et infinitas dividit (cf. Walz l. l. I p. 45, Spengel l. l. II p. 15). Praeterea hic aliique etiam discrimen statuunt inter ethopoeias ἁπλᾶς et διπλᾶς (cf. Walz l. l. I p. 45, Spengel l. l. II p. 15: τῶν δὲ ἠθοποιϊῶν αἱ μέν εἰσιν ἁπλαῖ, ὅταν τις αὐτὸς καθ' αὑτὸν ὑποκέηται λόγους διατιθέμενος, αἱ δὲ διπλαῖ, ὅταν πρὸς ἄλλον). Aliter etiam dividuntur in ἠθικάς, παθητικάς, μικτάς (cf. Walz l. l. I p. 46, Spengel l. l. II p. 15: εἰσὶ δὲ αἱ μὲν ἠθικαί, αἱ δὲ παθητικαί, αἱ δὲ μικταί. ἠθικαὶ μέν, ἐν αἷς ἐπικρατεῖ ὅλον τὸ ἦθος, οἷον τίνας ἂν εἴποι λόγους γεωργὸς πρῶτον ἰδὼν ναῦν· παθητικαὶ δέ, ἐν αἷς διόλου τὸ πάθος, οἷον ποίους ἂν εἴποι λόγους Ἀνδρομάχη ἐπὶ Ἕκτορι· μικταὶ δὲ αἱ σύνοδον ἔχουσαι ἤθους καὶ πάθους, οἷον τίνας ἂν εἴποι λόγους Ἀχιλλεὺς ἐπὶ τῷ Πατρόκλῳ. καὶ γὰρ τὸ πάθος διὰ τὴν τοῦ Πατρόκλου σφαγήν, καὶ τὸ ἦθος, ἐν ᾧ περὶ πολέμου βουλεύεται, cf.

Walz, rhet. graeci I p. 235 sq., Spengel, rhet. graeci II p. 115): ὑπὸ δὲ τοῦτο τὸ γένος τῆς γυμνασίας (προσωποποιίας) πίπτει καὶ τὸ τῶν πανηγυρικῶν λόγων εἶδος καὶ τὸ τῶν προτρεπτικῶν καὶ τὸ τῶν ἐπιστολικῶν[1]). Fortasse etiam ex cognatione, quam inter epistulas et dialogos intercedere rhetores[2]) putabant, illas maxime idonea exempla prosopopoeiarum esse concludi potest. Demetrius enim in illo libro, cui titulus est περὶ ἑρμηνείας, cap. 223 sq. epistolographis easdem leges atque auctoribus dialogorum adhibendas esse dicit[3]). Quin epistulam alteram partem dialogi esse Artemonem docuisse ille nobis tradit: Ἀρτέμων μὲν οὖν ὁ τὰς Ἀριστοτέλους ἀναγράψας ἐπι-

---

Walz l. l. I p. 101 sq., Spengel l. l. II p. 45). Contra prosopopoeiae nomine Hermogenes id studium notat, quo oratores fictas personas loquentes inducunt, idolopoeiae id, quo mortui loquentes introducuntur, cf. Walz l. l. I p. 44 sq., Spengel l. l. II p. 15: Προσωποποιία δέ, ὅταν πράγματι περιτιθῶμεν πρόσωπον, ὥσπερ ὁ ἔλεγχος παρὰ Μενάνδρῳ, καὶ ὥσπερ παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ ἡ θάλασσα ποιεῖται τοὺς λόγους πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. ἡ δὲ διαφορὰ δήλη· ἐκεῖ ⟨ἐν ἠθοποιίᾳ⟩ μὲν γὰρ ὄντος προσώπου λόγους πλάττομεν, ἐνταῦθα δὲ οὐκ ὂν πρόσωπον πλάττομεν. εἰδωλοποιίαν δέ φασιν ἐκεῖνο, ὅταν τοῖς τεθνεῶσι λόγους περιάπτωμεν κ.τ.ἑ. Vides igitur, quomodo Theo in definiendo a ceteris scriptoribus progymnasmatum, qui solum sermones rerum mutarum prosopopoeias nominant, dissentiat. Nos ipsi, cum in nostro libello de prosopopoeiis disserimus, vim, quam Theo illi attribuit, verbo iniungemus.

[1]) Etiam Plinius Fuscum in studio epistulas scribendi exercitationis causa diligenter versari iubet. Cf. Plinii epistularum VII 9, 8: 'volo epistulam diligentius scribas. Nam ... pressus sermo purusque ex epistulis petitur'.

[2]) Rudolf Hirzel, Der Dialog, Leipzig 1895, I p. 305 sqq., Hermann Peter, Der Brief in der römischen Litteratur (Abhandlungen der Philol.-Histor. Classe der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. Band XX 3. Leipzig 1901) p. 19 sq., L. Radermacher, Demetrii Phalerei, qui dicitur de Elocutione, libellus, 1901. p. 109.

[3]) Conferas etiam Demetrii l. l. cap. 227: πλεῖστον δὲ ἐχέτω τὸ ἠθικὸν ἡ ἐπιστολή, ὥσπερ καὶ ὁ διάλογος· σχεδὸν γὰρ εἰκόνα ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τὴν ἐπιστολήν. κ.τ.ἑ., Quintiliani IX 4, 19: 'est igitur ante omnia oratio alia vincta atque contexta, soluta alia, qualis in sermone et epistulis'. Senecae epist. IX 4 (75), 1: 'qualis sermo meus esset, si una sederemus aut ambularemus, illaboratus et facilis, tales esse epistulas meas volo, quae nihil habeant accersitum nec fictum'.

στολάς φησιν, ὅτι δεῖ ἐν τῷ αὐτῷ τρόπῳ διάλογόν τε γράφειν καὶ ἐπιστολάς· εἶναι γὰρ τὴν ἐπιστολὴν οἷον τὸ ἕτερον μέρος τοῦ διαλόγου κ.τ.ἑ. Cum Theo imitationem dialogorum[1]) inter exempla prosopopoeiarum enumeret, et figura, quam rhetores sermocinationem[2]) vel διάλογον nominabant et saepius in orationibus adhibere solebant, studio prosopopoeiae praeexercitationis par sit, epistulas, quae naturae dialogorum simillimae sint, propterea etiam a discipulis rhetorum, qui in prosopopoeiis versabantur, fictas esse puto. Amatoria autem argumenta a rhetoribus minime vitata esse quis est, quin sciat?[3]) Nihil igitur inde colligendum, quod ex iis, qui de arte epistulas scribendi agunt, primus Proclus certum quoddam genus epistularum amatoriarum profert[4]). Extitisse tales epistulas primo iam p. Chr. n. saeculo aut multo etiam prius ex ipsa progymnasmatum historia concludimus. Itaque, priusquam ad traditas pergamus epistulas amatorias, fragmenta circumspi-

---

[1]) Theo cap. II (Walz l. l. I p. 164, Spengel l. l. II p. 68): προσωποποιίας δὲ τί ἂν εἴη παράδειγμα κάλλιον . . . τῶν Πλάτωνος καὶ τῶν ἄλλων τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων;

[2]) Auctor ad Herennium IV 43, 55: 'sermocinatio est, . . . in qua constituetur alicuius personae oratio accomodata ad dignitatem', qui locus cum Theonis capitis X initio ad verbum congruit: προσωποποιία ἐστὶ προσώπου παρεισαγωγὴ διατιθεμένου λόγους οἰκείους ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν. Quintiliani IX 2, 29 sq.: 'Illa adhuc audaciora et maiorum, . . . laterum, fictiones personarum, quae προσωποποιίαι dicuntur. . . . ac sunt quidam, qui has demum προσωποποιίας dicant, in quibus et corpora et verba fingimus: sermones hominum adsimulatos dicere διαλόγους malunt, quod Latinorum quidam dixerunt sermocinationem'. Praeterea conferas exemplum sermocinationis, quod Cornificius IV 52, 65 affert, ubi auctor narrationi, qua expugnationem alicuius urbis refert, colloquium, quod victor superbus, aliquis civis, mulier huius inter se habent, inserit.

[3]) Rohde, Der griechische Roman und seine Vorläufer², 1900, p. 364 sq., cf., ut exempla pauca afferamus, Senecae controvers. I 4 et II 7 (15) et Pseudoquintiliani declamationum maiorum XIV.

[4]) Hercher, Epistolographi Graeci p. 12: Ἐρωτική ἐστι, δι' ἧς ἐρωτικοὺς πρὸς τὰς ἐρωμένας προσφέρομεν λόγους. Ἡ ἐπιστολή· Ἐρῶ, ἐρῶ, νὴ τὴν Θέμιν, τῆς σῆς εὐπρεποῦς τε καὶ ἐρωτικῆς μορφῆς καὶ ἐρῶν οὐκ αἰσχύνομαι· τὸ γὰρ εὐπρεπῶν ἐρᾶν οὐκ αἰσχρόν. εἰ δέ γε καὶ ψέξειέ τις ὅλως ὡς ἐρῶντα, πάλιν ὡς καλῆς ἐφιέμενον ἐπαινέσειεν.

ciamus. Sed, ut ordinem quendam in reliquiis recensendis conservemus, duas segregemus classes, alteram earum, quae forma tantum epistulae utuntur, ut breves narratiunculas inter se conectant, alteram earum, quibus de se ipso loquitur scriptor, suum amorem, suos dolores profert et quasi absens cum amica loquitur. Incipiamus ab hoc genere.

Primordia epistularum amatoriarum quinto saeculo a. Chr. n. reperiuntur, et vetustissimus scriptor, quem epistulas amatorias composuisse scimus, Lysias orator est[1]). Pauca certe exstant fragmenta. De quibus Blass[2]) egregie disserit; contendit enim Lysiam, quamquam sermone vitae in iis saepius usus sit et leges artis rhetoricae non ita, ut in orationibus, adhibuerit, tamen eas ornamento rhetorico amplificavisse, ut proprium epistulae genus excedant. Quod confirmatur, si singula fragmenta respicis; nam facile est intellectu Lysiam in epistulis illas rhetorum exercitationes, quae a Graecis ἐγκώμια καὶ ψόγοι, a Romanis laudes et vituperationes nominantur, imitatum esse. Apparet enim oratorem in epistulis pueris[3]) missis mores egregios eorum laudasse, epistula Metanirae[4]) meretrici scripta illam vituperasse. Cf., ut exempla pauca afferamus, fragmentum 260: λέγων ὡς οὐ φιλῶ σε, φαυλότητά μου μεγίστην καταγιγνώσκεις· εἰ γὰρ ἦθος τοιοῦτον καὶ τρόπον καὶ ψυχὴν καὶ εὔνοιαν οὕτως ἀπροφάσιστον, ἔτι δὲ συνουσίας οἰκειότητα καὶ λόγων κοινωνίαν μὴ καθ᾽ ὑπερβολὴν ἀσπάζομαι, τίς γένοιτ᾽ ἂν ἐμοῦ ἀθλιώτερος, ὃς ἀναισθήτως ἔχω πρὸς τὸ φρονεῖν; et fr. 255: Λυσίας ἐν τῇ πρὸς Μετάνειραν ἐπιστολῇ ʽκαὶ τὴν μὲν κόμην ψιλὴν ἔχεις, τὰς δὲ μασχάλας

---

[1]) Cf. Blass, Die attische Beredsamkeit I² p. 374. Suidas sub voce Λυσίας: Λυσίας . . . ἔγραψε δὲ καὶ τέχνας ῥητορικὰς καὶ δημηγορίας, ἐγκώμιά τε καὶ ἐπιταφίους καὶ ἐπιστολὰς ζ', μίαν μὲν πραγματικήν, τὰς δὲ λοιπὰς ἐρωτικάς, ὧν αἱ πέντε πρὸς μειράκια. Dionysii Halicarn. περὶ Λυσίου cap. 3: περὶ γὰρ δὴ τῶν ἐπιστολικῶν αὐτοῦ καὶ ἑταιρικῶν καὶ τῶν ἄλλων, οὓς μετὰ παιδιᾶς ἔγραψεν. Conferas etiam Plutarchum, Βίοι δέκα ῥητόρων p. 836 B: εἰσὶ δ᾽ αὐτῷ . . . Ἐπιστολαί τε καὶ Ἐγκώμια . . . καὶ Ἐρωτικοί (Plutarchi Moralia tom. V p. 156 ed. Bernardakis).

[2]) Blass, Die attische Beredsamkeit I² p. 422.

[3]) Fragmenta 254. 259—262 ed. Tur.

[4]) Fragmenta 255—258 ed. Tur.

δαcείαc'. Rhetores quinti et quarti saeculi a. Chr. n. in laudibus[1]) componendis versatos esse constat. De quibus nos certiores facit Athenaeus XIII 592 b. c: ἀλλὰ μὴν καὶ Ἰcoκράτηc ὁ τῶν ῥητόρων αἰδημονέcτατοc Μετάνειραν εἶχεν ἐρωμένην καὶ καλήν, ὡc Λυcίαc ἱcτορεῖ ἐν ταῖc ἐπιcτολαῖc .... ἥττητο δὲ καὶ ὁ Λυcίαc Λαγίδοc (sic codd., coniecerim Λαΐδοc) τῆc ἑταίραc, ἧc ἔγραψεν ἐγκώμιον Κέφαλοc ὁ ῥήτωρ· καθάπερ καὶ Ἀλκιδάμαc ὁ Ἐλαΐτηc ὁ Γοργίου μαθητὴc ἔγραψεν καὶ αὐτὸc ἐγκώμιον Ναΐδοc τῆc ἑταίραc[2]). Itaque ut Cephalus et Alcidamas orationibus meretrices illas laudabant, ita Lysias, quem et ipsum ἐγκώμια scripsisse veteres tradunt, in epistulis arte usus rhetorica aut laudabat pueros amatos aut vituperabat meretrices.

Forma et argumento libri erotici, qui dicuntur, rhetorum epistulis amatoriis simillimi sunt. Iam ex ratione, qua veteres has et illas laudant, concludi potest haec duo genera inter se cognata discerni vix posse. Nonnulli scriptores enim Lysiae fragmenta amatoriarum epistularum quasi e libris eroticis petita afferunt. Cf. fragment. 261 Tur.: ᾤμην δὲ ἔγωγε τοιαύτῃ φιλίᾳ cυνηρμόcθαι coι, ὥcτε μηδ' ἂν τὴν Ἐμπεδοκλέουc ἔχθραν ἰcχῦcαι διαcτῆcαι, quod auctor libri 'λέξειc μεθ' ἱcτοριῶν'[3]) sub verbo Ἐμπεδοκλέουc ἔχθρα ex erotico quinto Lysiae haustum

---

[1]) De primis laudibus accurate disserit X. Hürth, De Gregorii Nazianzeni orationibus funebribus, Argentor. 1906, p. 6 sqq.

[2]) Laudibus Helenae, quas Gorgias et Isocrates componebant, meretricum similes fuisse videntur; nam in illis quoque mulier, quae amoris complurium virorum causa reprehensione digna erat, laudatur. Isocrates or. X 7, 14 Gorgiae ἐγκώμιον propterea vituperat, quod sophista genus laudativum a defensorio non satis separet: φηcὶ μὲν γὰρ ἐγκώμιον γεγραφέναι περὶ αὐτῆc, τυγχάνει δ' ἀπολογίαν εἰρηκὼc ὑπὲρ τῶν ἐκείνῃ πεπραγμένων. ἔcτι δ' οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν οὐδὲ περὶ τῶν αὐτῶν ὁ λόγοc, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον· ἀπολογεῖcθαι μὲν γὰρ προcήκει περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰτίαν ἐχόντων, ἐπαινεῖν δὲ τοὺc ἐπ' ἀγαθῷ τινι διαφέρονταc. Puto igitur Isocratem primum laudes a defensionibus segregasse. Quem sequitur Theo in capite VII, quo de laude et vituperatione agit (Walz l. l. I p. 231, Spengel l. l. II p. 112): ἀπολογεῖcθαι μὲν γὰρ προcήκει περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰτίαν ἐχόντων, ἐπαινεῖν δὲ τοὺc ἐπὶ ἀγαθῷ τινι διαφέρονταc.

[3]) Bulletin de Correspondance Hellénique I (1877) p. 153.

esse dicit (ὡς Λυσίας ἐν Ἐρωτικῷ ε')[1]). Cum similitudo, quae intercedit inter illud fragmentum et 260 Tur.[2]), tanta sit, ut dubitari non possit, quin utrumque fragmentum ex eadem epistula sumptum sit, nostro iure statuemus epistulas amatorias et libros eroticos rhetorum a se non ita differre. Item ex Dionysio Halic. περὶ Λυσίου cap. 1 et 3[3]), qui epistulas Lysiae solum λόγους ἐπιστολικούς nominat, concludi potest libros amatorios et epistulas amatorias a se vix seiunctas esse.

Quod ut accuratius ostendamus, nunc ad libros eroticos ipsos nos vertamus; atque Eueni quidem sophistae[4]) et rhetoris titulus tantum aetatem tulit apud Artemidori Onirocritica I 4 (p. 11, 28 ed. Hercher): ἐτύμως κεκλημένον κάμηλος οἱονεὶ κάμμηρος, ὥς φησιν Εὔηνος ἐν τοῖς εἰς Εὔνουον Ἐρωτικοῖς. Unde fortasse colligis ad puerum pulchrum missum esse libellum.

Sed duo vetustiores ἐρωτικοί nobis servati sunt, quorum alterius Lysias re vera auctor videtur, alter Demostheni adscribebatur; ille Platonis Phaedro p. 230 e — 234 c insertus est[5]). Atque Lysiae quidem orationem iam veteres putabant epistulam esse pulchro puero missam. Cf. Hermiam Platonis

[1]) Alii, qui idem fragmentum nobis tradunt, nos certiores non faciunt, ex quo libro Lysiae illud hauserint, ut Suidas sub voce Ἐμπεδοκλέους ἔχθρα. Alii, ut Diogenianus (IV 77) et M. Apostolius (VII 13) ne nomen quidem Lysiae afferunt. Eodem modo atque fragmentum 261, fragmentum 262 ab Harpocratione sub voce ἀπαγορεύειν alicui libro erotico Lysiae attribuitur (ἀπαγορεύειν ἀντὶ τοῦ κάμνειν καὶ ἀδυνάτως ἔχειν Λυσίας ἐρωτικῷ).

[2]) Vide p. 21; quod fragmentum Suidas sub voce φαῦλος (II p. 1433 ed. Bernhardy) tradit, cum hoc modo laudat: καὶ Λυσίας ἐν Ἐπιστολῇ.

[3]) Dionysii Halicarn. περὶ Λυσίου cap. 1: πλείστους δὲ γράψας λόγους . . . ἐρωτικούς, ἐπιστολικούς et cap. 3: περὶ γὰρ δὴ τῶν ἐπιστολικῶν . . .

[4]) De Eueno disserit Ricardus Reitzenstein apud Pauly-Wissowa Encyclop. VI p. 976.

[5]) Eroticum, quem apud Platonem in Phaedro p. 230 e — 234 c legimus, Lysiae esse postremus Ioannes Vahlenus (Sitzungsberichte der preußischen Akademie der Wissenschaften 1903 vol. II p. 788) probavit. Conferas locos, quibus erotici Lysianei memorantur, supra p. 22 sq. et p. 227 c Platonis Phaedri: ὁ γάρ τοι λόγος ἦν, περὶ ὃν διετρίβομεν, οὐκ οἶδ' ὅντινα τρόπον ἐρωτικός.

commentatorem (ed. Couvrier p. 35, ed. Ast. p. 77): εἰδέναι δεῖ, ὅτι αὐτοῦ Λυσίου ὁ λόγος οὗτός ἐστι καὶ φέρεται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς εὐδοκιμοῦσα καὶ αὕτη ἡ ἐπιστολή. βούλεται δέ, ἃ πρὸς παρόντα εἶπε, καὶ ἀπόντα αὐτὸν ὑπομνῆσαι. Cuius sententiam nonnulli viri docti amplexi sunt, ut Leonardus Spengel[1]). Qui in primis ex sententiis, quae initio et fine[2]) erotici inveniuntur, Lysiam librum eroticum quasi epistulam misisse concludit; quod prooemio epistularum Graecarum VIII Frontonis confirmari videtur, cuius auctor librum eroticum Lysiae imitatur: ὦ φίλε παῖ, τρίτον ἤδη σοι τοῦτο περὶ τῶν αὐτῶν ἐπιστέλλω, τὸ μὲν πρῶτον διὰ Λυσίου τοῦ Κεφάλου, δεύτερον δὲ διὰ Πλάτωνος τοῦ σοφοῦ, τὸ δὲ δὴ τρίτον διὰ τοῦδε τοῦ ξένου. κ. τ. λ. Spengelii sententiae Fridericus Blass[3]) contradicit; putat enim Lysiam, qui non certam aliquam personam, sed puerum quendam[4]) alloquatur, orationem illo praesente habuisse. Quod concludi posse ex responso Socratis[5]), in quo Plato amatorem loquentem[6]) et puerum praesentem inducit. Unde Blass colligit Platonem, qui Socratem librum eroticum Lysiae accurate imitantem fingat, hanc orationem non pro epistula habuisse. Mihi quidem iudicium, utri generi adnumerandus sit ἐρωτικός ille, ex ipso tantum repeti posse videtur. Ipse genus eroticorum, quos rhetores componebant, inter epistulas et orationes medium esse putaverim. Neque verae sunt litterae, quae pueris missae sunt, sed quasi orationes absentibus dedicatae et in libri formam redactae. Carmina certe sophistae illi imitabantur, sive ἐγκώμια sive ἐρω-

---

[1]) Leonardus Spengel, Συναγωγὴ τεχνῶν, Stuttgartiae 1828, p. 126.

[2]) Cf. 230 e: περὶ μὲν τῶν ἐμῶν πραγμάτων ἐπίστασαι, καὶ ὡς νομίζω συμφέρειν ἡμῖν γενομένων τούτων ἀκήκοας. 234 c: ἐγὼ μὲν οὖν ἱκανά μοι νομίζω τὰ εἰρημένα· εἰ δέ τι σὺ ποθεῖς, ἡγούμενος παραλελεῖφθαι, ἐρώτα.

[3]) Attische Beredsamkeit I p. 423 sqq.

[4]) 227 c Platonis Phaedri: γέγραφε γὰρ δὴ ὁ Λυσίας πειρώμενόν τινα τῶν καλῶν.

[5]) 237 b—238 c.

[6]) 237 b: καί ποτε (ἐραστής τις) αὐτὸν (τὸν παῖδα) αἰτῶν ἔπειθε τοῦτ' αὐτό, ὡς μὴ ἐρῶντι πρὸ τοῦ ἐρῶντος δέοι χαρίζεσθαι. ἔλεγέ τε ὧδε· περὶ παντός, ὦ παῖ κ. τ. ἑ.

τικούς scribebant, et sicut carmina saepius absentes adloquuntur — qua de re infra agendum erit —, ita ipsi interdum absentes adloquuntur formamque inducunt similem epistulae.

Non aliter atque de Lysiae, de figurati Demosthenis erotico iudicamus. Rursus Blass[1]) auctorem eius formam epistularem adhibuisse, cum Epicrates[2]) puer, qui laudibus effertur, dum eroticus recitatur, adsit, negat. Cui sententiae Guilelmus Croenert nuperrime contradixit[3]). Qui probare vult illum eroticum epistulam esse, cum exponit auctorem illius Lysiae librum[4]) in nonnullis rebus imitari; tam enim ille quam hic scriptorem erotici ipsum librum suum non enarrantem, sed recitantem facit[5]). Qua de causa Croenert codicem Φ et Spengelium[6]) secutus ὃν ἐβουλήθην ἀκούειν in ἐβουλήθη ἀκούειν mutavit. In primis autem doctus ille vir ex εὐτύχει verbo, quod in fine erotici legimus, hanc epistulam esse concludit. εὐτύχει enim item ut ἔρρωσο in fine epistularum[7]) poni solet. Iam velim argumentum erotici huius cum iis conferas, quae supra de Lysiae epistulis amatoriis exposuimus. Utrumque auctorem rhetorum praecepta secutum in laudibus puerorum versari conspicies[8]) (cf. cap. 10—32 erotici Pseudo-

[1]) Attische Beredsamkeit I² p. 424.

[2]) Pseudodemosthenis Ἐρωτικός (orat. 61) cap. 2: ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἥκει, ὃν ἐβουλήθην ἀκούειν, Ἐπικράτης.

[3]) Guilelmus Croenert in censura Pauli Wendland libri, qui inscribitur Anaximenes von Lampsakus, Göttinger gelehrte Anzeigen 1907 p. 272 sqq.

[4]) Conferas etiam Paulum Wendland, Anaximenes v. Lampsakus, Berlin 1905, qui de erotico p. 79 ita iudicat: 'Der Erotikos ist als ein gut stilisirtes Produkt der Durchschnittsrhetorik des vierten Jahrhunderts, so unbedeutend sein Inhalt ist, recht interessant'.

[5]) Cf. Pseudodemosth. Erotici cap. 1. 2.

[6]) Philologus 17 (1861) p. 625.

[7]) Cf., ut exempla pauca afferam, epistulas 4. 5. 11 Platonis.

[8]) P. Wendland l. l. 72, 1 de eroticis ita disserit: 'Atmosphäre und Stimmung dieser Litteratur wird wohl am besten verdeutlicht durch die Gedichte der Μοῦσα παιδική in der theognideischen Sammlung'. Merito Wendland putare videtur cognationem quamiam inter elegias quinti saeculi et eroticos intercedere. Iam supra Eueni sophistae mentionem fecimus, qui et eroticos et elegias scripsit. Sunt autem et erotici et elegiae magna ex parte προτρεπτικοὶ πρὸς ἔρωτα, ut etiam inde, quomodo inter se cognata sint haec genera, pateat.

demosthenici); unde etiam magis intelligitur epistulam nondum certis finibus ab oratione amatoria seiunctam esse.

Quoniam vidimus genus epistularum amatoriarum iam quinto et quarto saeculo a. Chr. n. extitisse, eo magis dolemus, quod nulla fere vestigia illius insequenti aetate nobis servata sunt. Quod aevo Alexandrino floruisse solum ex paucis reliquiis concludi potest; conferas Athenaei XIV 639 a: Κλέαρχος δὲ ἐν δευτέρῳ Ἐρωτικῶν τὰ ἐρωτικά φησιν ᾄσματα καὶ τὰ Λοκρικὰ καλούμενα οὐδὲν τῶν Σαπφοῦς καὶ Ἀνακρέοντος διαφέρειν. ἔτι δὲ τὰ Ἀρχιλόχου καὶ τῶν Ὁμήρου Ἐπικιχλίδων τὰ πολλὰ διὰ τῆς ἐμμέτρου ποιήσεως τούτων ἔχεταί τινος τῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ Ἀσωποδώρου περὶ τὸν Ἔρωτα καὶ πᾶν τὸ τῶν ἐρωτικῶν ἐπιστολῶν γένος ἐρωτικῆς τινος διὰ λόγου ποιήσεώς ἐστιν. Quo ex loco colligere possumus Clearchum, Aristotelis discipulum, epistulas amatorias non ignorasse. Nam quod Georgius Kaibel in Athenaei editione dubitat, utrum verba καὶ πᾶν κ.τ.ἕ. Clearchi sint an Athenaei, quoniam amatoriarum epistularum illa aetate unus esset testis Clearchus, nos, qui multo ante extitisse tales epistulas vidimus, huic argumento haud ita multum tribuemus.

Quod sequitur testimonium, quantis dubitationibus obnoxium sit, ipse non ignoro; proferam tamen. Iam enim ad philosophorum epistulas devenimus, quas aut scriptas, ut a pluribus[1]) legerentur, aut brevi post editas nemo mirabitur.

[1]) Cf. epistulas Epicuri (vide Herm. Peter, Der Brief in der römischen Litteratur p. 16). Ex indole librorum, qui ad certam quandam personam mittuntur, earum epistularum natura explicatur, quae, ut a pluribus legerentur, statim compositae sunt aut a grammaticis aut ab eis, qui rem publicam capessebant (cf. Herm. Peter, Der Brief in der römischen Litteratur p. 216 sqq.). Velut Varronem scimus commentarium illum privatum, quem de officio consulis ad Pompeium scripserat, cum interiisset, redintegrasse atque edidisse in libris quaestionum epistolicarum (cf. Peter l. l. 217). Ipsi hi libri nobis testantur epistulas iam antea diligentius scriptas et in publicum editas extitisse. Neque alia de causa hanc formam elegisse Varro videtur, quam Hippolochus ille et Lynceus, cum convivia, quibus interfuissent, elegantius sibi per litteras referrent (vide infra p. 36 sqq.). Breviores ita aut narrationes aut dissertationes in libri formam commode redigebantur. Cum Varronis commentario εἰσαγωγικῷ apte confertur Q. Ciceronis epistula de petitione con-

Qui si etiam ad meretrices aut pueros veras conscripserunt epistulas, nihil certe ad nos, qui ἐπιδεικτικὸν γένος epistularum persequimur. Isdem tamen viris si calumniandi gratia supponuntur litterae eaeque in libris circumferuntur, longe alia est res. Consuetudinem epistulas edendi iam inveterasse dices similesque aliorum virorum epistulas extitisse, ut fictis fides haberi posset. Iam ipsam videamus rem. Epicurum multis meretricibus scripsisse testatur Diogenes Laertius X 6: καὶ ἄλλαις δὲ πολλαῖς ἑταίραις γράφειν καὶ μάλιστα Λεοντίῳ, et Alciphro Leontium ipsam inducit scribentem II 2 (IV 17 editionis Schepers), 1: οὐδὲν δυσαρεστότερον, ὡς ἔοικεν, ἐστιν πάλιν μειρακιευομένου πρεσβύτου. οἷά με Ἐπίκουρος ... ἐπιστολὰς ἀδιαλύτους μοι γράφων. Fragmenta harum epistularum affert Diogenes Laertius X 5 (Usener, Epicurea, Leipzig 1887, fragment. 143): Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον, quo ex loco concludimus Leontium quoque epistulas Epicuro scripsisse, et 7 (Usener l. l. frag. 145): ... τόν τ' Ἐπίκουρον ... μνᾶν τε ἀναλίσκειν ἡμερησίαν εἰς τὴν τράπεζαν, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Λεόντιον ἐπιστολῇ γράφει. Praeterea Epicurus epistulas Themistae (cf. Diogenem Laertium X 5, Usener l. l. frag. 125) et pueris nonnullis misit. Cf. Diogen. Laert. X 6 (Usener l. l. frag. 163): ἔν τε τῇ πρὸς Πυθοκλέα ἐπιστολῇ γράφειν· 'παιδείαν δὲ πᾶσαν, μακάριε, φεῦγε τἀκάτιον ἀράμενος' et 5 (Usener l. l. frag. 165): πρὸς δὲ Πυθοκλέα ὡραῖον ὄντα, 'καθεδοῦμαι', φησί, 'προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν καὶ ἰσόθεόν σου εἴσοδον'.

Ex eo, quod exposuimus, apparet epistulas amatorias ab Epicuro scriptas re vera extitisse; a quibus spuriae epistulae

---

sulatus, quae et ipsa non uni fratri scripta est. Reddit pro hoc munere Cicero illam de administrandis provinciis epistulam (ad Quintum fratrem I 1), quae iam libri instar est. Haud ita multo post ille, qui Sallustii personam adsumpsit, ad Caesarem orationem et epistulam se scribere fingit (Peter l. l. p. 175); nec mirum, quia oratio ad unum habita sua sponte in epistulae formam abit. Publici iuris eam factam non est, cur negemus. Omnia haec mihi quidem probare videntur epistulas iam multo antea proprium quoddam litterarum genus effecisse.

illius separandae sunt, quas Diotimus Stoicus odio inflammatus Epicuro supposuit. Cf. Diogen. Laert. X 3: Διότιμος δ' ὁ Στωικὸς δυσμενῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν πικρότατα αὐτὸν διαβέβληκεν, ἐπιστολὰς φέρων πεντήκοντα ἀσελγεῖς ὡς Ἐπικούρου, καὶ ὁ τὰ εἰς Χρύσιππον ἀναφερόμενα ἐπιστόλια ὡς Ἐπικούρου συντάξας. Quo ex loco cognoscimus Chrysippo quoque Stoico epistulas amatorias attributas esse. Quod confirmat Clemens Romanus V 18 (ed. Lagarde p. 69, 21)[1]: Χρύσιππος δὲ ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ἐπιστολαῖς καὶ τῆς ἐν Ἄργει εἰκόνος μέμνηται, πρὸς τῷ τοῦ Διὸς αἰδοίῳ φέρων τῆς Ἥρας τὸ πρόσωπον. Ciceroni quoque suppositas esse lascivas epistulas ad Caerelliam missas ex Fufii Caleni oratione, quae apud Dionem Cassium XLVI 18, 4 traditur, discimus: καὶ οὐδὲ ἐκείνην μέντοι κατέσχες, ἵνα Καιρελλίαν ἐπ' ἀδείας ἔχῃς, ἣν τοσούτῳ πρεσβυτέραν σαυτοῦ οὖσαν ἐμοίχευσας, ὅσῳ νεωτέραν τὴν κόρην ἔγημας, πρὸς ἣν καὶ αὐτὴν τοιαύτας ἐπιστολὰς γράφεις, οἵας ἂν γράψειεν ἀνὴρ σκωπτόλης ἀθυρόγλωσσος πρὸς γυναῖκα ἑβδομηκοντοῦτιν πληκτιζόμενος. Eas legit etiam Ausonius, cf. cent. nupt. 4 (ed. Schenkl p. 146): 'in praeceptis omnibus exstare Tullii severitatem, in epistulis ad Caerelliam subesse petulantiam'. Quamquam Cicero Caerelliae epistulas re vera scripsit[2]), tamen illum in his res amatorias tractasse viri docti[3]) merito negant. Ut Diotimus Epicuro, ita inimici Ciceroni epistulas amatorias calumniae causa adscripsisse videntur.

Ad imperatorum aetatem pervenimus. Insigne exemplum editi epistularum voluminis memorat Plinius, qui (cf. epistulam I 16, 6) de Pompeio Saturnino narrat: 'legit mihi nuper epistulas, quas uxoris esse dicebat: Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi. Quae sive uxoris sunt, ut adfirmat,

---

[1]) Cf. Arnim, Fragmenta Stoicorum II p. 314, 1072.

[2]) Cf. Quintilianum VI 3, 112: 'etiam illud, quod Cicero Caerelliae scripsit'.

[3]) Cf. W. Drumann, Geschichte Roms in seinem Übergang von der republikanischen zur monarchischen Verfassung, 1834—44, VI p. 415; Münzer in Encyclopaedia Pauly-Wissowa III p. 1284 sub voce Caerellius 10.

sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus'[1]. Quod Plinius illas Plauti Terentiive sermoni cognatas esse contendit, inde certe explicandum, quod etiam epistolographi Graeci comicos poetas maxime expilaverunt. Ita ex hisce Latinis epistulis colligimus, quo sermone Graecae eiusdem aetatis compositae sint. Sequuntur epistulae Lesbonactis, Melesermi, Zonaei. Lesbonactis de epistulis disserit scholiastes in Lucianum περὶ ὀρχήσεως p. 189, 11 ed. Rabe: Λεσβῶναξ· τοῦτον λέγει Λεσβώνακτα, οὗ καὶ ἄλλαι μελέται ῥητορικαὶ φέρονται θαυμάσιαι καὶ ἐνάμιλλοι Νικοστράτου καὶ Φιλοστράτου τῶν ἐν τοῖς νεωτέροις σοφισταῖς διαπρεπόντων, μάλιστα δὲ αἱ ἐρωτικαὶ ἐπιστολαὶ πολλὴν τὴν ἐκ τῶν λόγων ἀποστάζουσαι ἡδονήν. De aetate Lesbonactis diligentissime disseruit Fredericus Kiehr[2], qui rhetorem, cuius tres declamationes nobis servatae sunt, aetate recentiorum sophistarum floruisse docet. Rohde[3] autem illum aevo Augusteo vixisse contenderat. Quod cum verum putaret, vir summus ab illo auctorem epistularum seiunxerat, quoniam hac aetate nulla talium epistularum vestigia invenirentur. Hoc nos argumentum non probamus — nam extitisse illa aetate epistulas amatorias mox ostendemus —, epistulas tamen rhetori attribuimus eique recentioris aetatis. Nam cum Theo cap. X[4] inter genera prosopopoeiae λόγους προτρεπτικοὺς et ἐπιστολικοὺς enumeret, duaeque huius Lesbonactis orationes hortativae sint, eundem

---

[1]) Cum illis epistulis, quas Saturninus ab uxore se accepisse simulabat, carmina amatoria, quae Sulpicia Caleno marito dedisse dicitur, compares. Cf. Martialis epigr. X 35 et Apollin. Sidon. IX 261 262 carminum:

> Non quod Sulpiciae iocus Thaliae
> Scripsit blandiloquium suo Caleno.

Cf. de illis Reitzensteinium in Encyclopaedia Pauly-Wissowa VI 105. Videmus tales prosopopoeias illa aetate et versibus et oratione soluta saepe compositas esse.

[2]) Fredericus Kiehr, Lesbonactis sophistae, quae supersunt ad fidem librorum manuscriptorum edita et commentariis instructa. Argentorati 1906.

[3]) Griech. Roman² 367, 3.

[4]) Walz l. l. I p. 235, Spengel l. l. II p. 115: ὑπὸ δὲ τοῦτο τὸ γένος τῆς γυμνασίας πίπτει . . . τὸ τῶν προτρεπτικῶν καὶ τὸ τῶν ἐπιστολικῶν.

virum epistulas quoque amatorias quasi praeexercitamenta rhetoricae artis composuisse nobis verisimile videtur. Melesermi epistulas Suidas affert: Μελήσερμος Ἀθηναῖος, σοφιστής. ἔγραψεν ἐπιστολῶν ἑταιρικῶν βίβλια ιδ' καὶ ἀγροικικῶν ἕν, μαγειρικῶν ἐπιστολῶν ἕν, στρατηγικῶν βιβλίον ἕν, συμποσιακῶν βιβλίον ἕν. Idem Suidas nos de Zonaeo certiores facit: Ζωναῖος ἔγραψεν ἐρωτικὰς ἐπιστολάς . . . φέρονται δὲ αὐτοῦ καὶ ἕτεραι ἐπιστολαὶ ἀγροικικαί· ἀλλ' ἀποπίπτουσι τοῦ χαρακτῆρος. Zonaeum hunc Rohde[1]) sophistam intellegit, qui quinto p. Chr. n. saeculo florebat, aequalem Aristaeneti.

Hucusque de fragmentis amatoriarum epistularum, quae a rhetoribus propriis libellis editae sunt. Restat, ut eas perlustremus, quae in libris historicis vel fabulis romanensibus insertae sunt, nec non poetarum carmina, quae epistularum formam imitentur. Recte Hirzel in libro, quem de Dialogo scripsit (I p. 302), epistulam similiter atque orationem inter ornamenta historiae[2]) fuisse credit, priusquam proprium litterarum genus epistulae efficerent. Itaque in Ctesiae opere inveniebatur epistula amatoria eaque arte rhetorica expolita (cf. Demetrium περὶ ἑρμηνείας cap. 212. 213). Stryaglius enim illectus amore mulieris Sacceae, quae more Amazonum usa particeps proeliorum cum eo congressa est, victae deperiit; cum in cupidine nihil profecerit, ad mulierem hanc epistulam scripsit: Ἐγὼ μὲν σὲ ἔσωσα, καὶ σὺ μὲν διά με ἐσώθης, ἐγὼ δὲ διὰ σὲ ἀπωλόμην[3]), qua epistula id, quod ex Lysianeis epistulis conclusimus, confirmatur.

Sed in primis epistulas amatorias libris inserere solebant scriptores fabularum romanensium, quarum antiquissimam, quas quidem noverimus, dico historiam Nini, primo a. Chr. n. saeculo non recentiorem esse demonstravit Udalricus Wilken[4]).

---

[1]) Der griech. Roman² p. 369, 1.

[2]) Cf. exempli gratia apud Thucydidem (VII 8 sqq.) epistulam Niciae et apud Xenophontis Cyropaediam (IV 5. 27), quo Cyrus Cyaxari scribens inducitur.

[3]) Eandem epistulam rhetorice amplificatam et ornatam Nicolaus Damascenus affert. (Cf. Müller, Fragmenta Historicor. Graec. III p. 364).

[4]) Hermes 28 (1893) p. 161 sqq.

Quam arte autem totum genus cum rhetorum studiis atque maxime cum praeexercitamentis illis cohaereat, Rohde satis exposuit. In quibus quod etiam epistulae amatoriae inveniuntur, nemo mirabitur. Sic in Petronii quoque satiras pervenit epistula, quam vides cap. 130. Exemplum afferam ex vetustissima, quae tota nobis servata est, Chaereae et Callirrhoae fabula, cuius auctor Charito est, locum IV 4: Πείθεται Χαιρέας καὶ μόνος ἐπ' ἐρημίας γενόμενος ἤθελε γράφειν, ἀλλ' οὐκ ἠδύνατο δακρύων ἐπιρρεόντων καὶ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τρεμούσης. ἀποκλαύσας δὲ τὰς ἑαυτοῦ συμφορὰς μόλις ἤρξατο τοιαύτης ἐπιστολῆς· 'Καλλιρρόῃ Χαιρέας· ζῶ καὶ ζῶ διὰ Μιθριδάτην . . . καταςπένδω τούτων μου τῶν γραμμάτων δάκρυα καὶ φιλήματα κ.τ.ἑ. Iam Ricardus Bürger[1]) hanc epistulam cum aliis epistulis fictis comparavit et statum Chaereae scribentis eodem modo atque Arethusae apud Propertium (IV 3, 3—6):

Si qua tamen tibi lecturo pars oblita derit,
Haec erit e lacrimis facta litura meis:
Aut si qua incerto fallet te littera tractu,
Signa meae dextrae iam morientis erunt

et Chelidonii apud Aristaenetum (II 13: καταςπένδω δάκρυα τῶν γραμμάτων . . . ταῦτα γέγραφα, νὴ τοὺς Ἔρωτας, ἀσθμαίνουσα καὶ δεδακρυμένη καὶ καθ' ἕκαστον ὧν ἐπέστελλον ἀναστενάζουσα) describi contendit. Etiam magis eiusdem Charitonis locus VIII 4 docet, quae cognatio intercedat inter epistulas amatorias, quae fabulis romanensibus insertae sunt, et rhetorum exercitationes. Scribit enim Callirrhoa profectura Dionysio et ab hoc filium communem respiciens petit, ne alteram uxorem in matrimonium ducat: εἰμὶ γὰρ τῇ ψυχῇ μετὰ σοῦ διὰ τὸν κοινὸν υἱόν, ὃν παρακατατίθημί σοι ἐκτρέφειν τε καὶ παιδεύειν ἀξίως ἡμῶν. μὴ λάβῃ δὲ πεῖραν μητρυιᾶς. Quem locum communem mandatis, quae uxores relicturae maritos dabant, inter rhetores divulgatum fuisse e Propertio (IV 11, 73 sqq.[2])) concludi potest:

---

[1]) 'De Ovidii carminum amatoriorum inventione et arte' p. 35.
[2]) Quae elegia idolopoeia est.

Nunc tibi commendo, communia pignora, natos.
Haec cura et cineri spirat inusta meo.
Fungere maternis vicibus pater: illa meorum
Omnis erit collo turba ferenda tuo.
Oscula cum dederis tua flentibus, adice matris.

Apparet enim rhetores mandata mulierum sumpsisse e celeberrimo loco Euripidis fabulae Alcestidis, quo illa moritura Admeto valedicit (cf. v. 305 sqq.): καὶ μὴ 'πιγήμῃς τοῖσδε μητρυιὰν τέκνοις. κ.τ.λ.

Iam ad poetas devenimus, quos cum Alexandrinorum aetate tum Augusti fere temporibus rhetores aemulatos esse nemo nescit [1]). Atque extitisse genus epistularum versibus expressarum disertis verbis testatur Lucilius, cum poema a poesi distinguens in libro nono ait (v. 341 ed. Marx, Peter l. l. p. 178 adnot. 2): 'epistula item quaevis non magna poema est'. Notissima igitur erant iam illa aetate carmina non nimis longa in epistulae formam redacta, neque quidquam obstat, quominus etiam syllogas talium carminum editas putes. Incipiamus ab epigrammatis, quae magna ex parte brevium epistularum vice funguntur variasque res ex ipsa vita petitas tractant. Cf. Anthol. Palat. XI 44 (22 ed. Kaibel) Philodemi epistolium, quo ille Pisonem ad convivium invitat, aut VI 227 Crinagorae, cuius epigramma epistulae vice calamum argenteum, quem Proclo die natali donat, sequitur. Iam ex his duobus exemplis cognosci potest, quam arte talia epigram-

---

[1]) Cf. Eduardum Norden, Die antike Kunstprosa II p. 883 sqq., Reitzensteinium in Encyclopaedia Pauly-Wissowa VI p. 94 sq., Hellenistische Wundererzählungen p. 167.

Respicias, ut exemplum afferamus, qua ratione Ovidius Metamorph. XIII 1 sqq. iudicium armorum Achillis tractaverit. De eodem argumento rhetores in controversiis et suasoriis egisse e Senecae controversiis (II 2, 8) compertum habemus, qui narrat Porcium Latronem rhetorem in iudicio armorum versatum esse: 'In armorum iudicio dixerat Latro: 'mittamus arma in hostis et petamus'. Naso dixit:

Arma viri fortis medios mittantur in hostis:
Inde iubete peti

et alium ex illa suasoria sensum aeque a Latrone mutuatus est. etc.'

mata cum vita ipsa cohaereant[1]); itaque dubitari non potest, quin eadem aetate epistulae quoque soluta oratione perscriptae diligentius perpolitae atque ad ostentandam auctorum humanitatem editae sint. Ciceronem velim respicias, qui Tironem diligentius litteras expolientem irridet (cf. Epistul. ad familiares XVI 17, 1: 'video, quid agas; tuas quoque epistulas vis referri in volumina'). Sed amatores quoque puellis dona mittunt epistoliisque prosequuntur, velut Rufinus in Anth. Pal. V 74, Alexandrinos ille poetas imitatus, aut adventum suum indicant, velut Catullus in carmine Ipsithillae misso (32), aut non venisse se aut festinantius abisse conqueruntur, ut Sulpicia (Tibulli IV 7 sq.). Quid multa? Ipsa illa Sulpiciae poemata satis ostendunt illa certe aetate epistularum commercium diligentius excoli coeptum. Necessario autem poesin sequebatur soluta oratio, rhetor poetam.

Breviores epistulas hucusque tetigi; prolixiores etiam extitisse spondet Cicero, qui ad Atticum XIII 6, 4 scribit: 'Mummium fuisse ad Corinthum pro certo habeo. Saepe enim hic Spurius, qui nuper decessit, epistulas mihi pronuntiabat versiculis facetis ad familiaris missas a Corintho'. Quid Mummio illi causae fuisse putas, cur, quid ipsi Corinthum oppugnanti accidisset, versibus narraret, nisi similes apud Graecos extitisse epistulas credis? Graecorum igitur exemplum sequitur Catullus, si epistulas ad Hortensium (65) et Manlium (68a) datas versibus includit. Neque non Horatius, qui duos libros epistularum versibus composuit. Etiam poetae elegiaci Romani in epistulis componendis versabantur non semper agnitis a viris doctis. Sed — si a proposito nostro discedere paululum licet — vir doctissimus Ricardus Bürger[2]), qui nuper ea de re egit, longius provectus esse mihi videtur; qui contendit Propertium et Lygdamum[3]), si personas, quae absentes sint,

[1]) Etiam comoediographos fabulis suis epistulas e vita sumptas inseruisse docet epistula Phoenicii ad Calidorum in Plauti Pseudolo (cf. 41 sqq.).

[2]) Hermes 40 (1905) p. 324 sqq., cf. etiam Frid. Leo, Göttinger Gelehrte Anzeigen 1901 p. 322 sqq.

[3]) Neque Tibullus neque Ovidius eiusmodi elegias componebant

alloquuntur, formam epistularum adhibuisse. Mihi autem elegiae, ut Lygdami III 3[1]), non epistulae esse videntur, sed sermones, quos soliloquia appellare possis. Tali in sermone ut Tibullus (I 3, 92) Corcyrae relictus Deliam, ita Lygdamus Neaeram absentem alloquitur in hac elegia. Rectius autem Bürgerus de Lygdami III 5 et Propertii III 20, 1—10 elegiis iudicare videtur, cum dicit illa carmina epistulas esse. In primis conferas, quid vir doctus de Propertii III 20, 1—10[2]) disserat: 'In 20a wendet sich Properz an eine von ihrem Liebhaber verlassene Person, deren Namen er nicht nennt, da es nicht Cynthia ist, und bittet um Erhörung. Der Schlußvers 'in nostros curre, puella, toros' zeigt uns, daß das Mädchen entfernt ist, daß wir hier also kein Gespräch, sondern einen Brief haben'. Rem ut paucis absolvam, cum apud omnes poetas — Sapphus sufficit meminisse — tum apud elegiographos inveniuntur carmina quasi media inter epistularum genus et soliloquiorum. Sed eiusmodi elegiae, ut rhetorum erotici illi, de quibus supra disseruimus, epistulae appellari non possunt, cum poetae nullo modo se quasi scribentes inducant.

Nunc ad illas elegias devenimus, quibus Propertius et Ovidius puellas amatoribus epistulas mittentes fingunt: ille unam epistulam eiusmodi componebat (IV 3), qua mulierem quandam, cui nomen Arethusa est, ad Lycotam maritum, qui ad bellum profectus est, scribentem facit; Ovidius magnum numerum epistularum, quas heroinae e fabulis antiquis repetitae amatis mittunt, fingebat; itaque liber epistularum amatoriarum postea 'Heroides' inscriptus est. Quas epistulas Propertii et Ovidii praeexercitamenta, id est prosopopoeias, esse manifestum est. Eodem modo facile est cognitu Propertium prosopopoeiam infinitam (ἀόριστον) — nam Arethusa et Lycotas nomina ficta sunt —, Ovidium prosopopoeias finitas (ὡρισμένας) composuisse[3]) (vide supra p. 18, 1). Apparet, nisi fallor, iam aevo

---

[1]) Hermes 40 (1905) p. 324.

[2]) Hermes 40 (1905) p. 325 sq.

[3]) Si respicis Propertium et Ovidium in diversis generibus prosopopoeiae versatos esse, cur Propertii carmen heroidibus Nasonis recentius credas, nihil est. Bürgerus enim ('De Ovidii carminum ama-

Alexandrino, ut Augusteo, epistulas amatorias[1]) exercitationis causa fictas esse; nam poetas elegiacos Romanos Graecorum epistulis amatoriis oratione soluta scriptis exemplaribus usos esse non solum ex cognatione, quae intercedit inter artem rhetoricam et poeticam, sed etiam ex duobus vestigiis, quae nobis extant, concludi potest. Refertur enim apud Lucianum (ver. hist. II 29. 35) epistula, quam Ulixes Calypsoni mittit, apud Theophylactum Simocattam (54) Medea Iasoni scribit. Recentiora haec exempla dices, sed ego Lucianum veterum

---

toriorum inventione et arte' p. 32 sqq.) Propertium in epistulis amatoriis fingendis Ovidii imitatorem fuisse contendit. Doctus ille vir tria argumenta profert: primum cum epistula ficta ad rhetorum pertineat exercitationes, Ovidium potius, qui et arti rhetoricae et elegiis scribendis operam dederit, inventorem talium epistularum fuisse; deinde augeri hanc suspicionem, si personas respicias, quas uterque introducat poeta; rhetores enim praecipue personas ex antiquis fabulis haustas in argumenta, quae tractabant, introduxisse: itaque Propertium argumentum e vita cotidiana sumendo fines epistularum amatoriarum amplificavisse. Tertium certo testimonio hoc probare Ovidium ipsum, qui dicat (Art. Amat. III 345 sq.):

Vel tibi composita cantetur epistula voce:
Ignotum hoc aliis ille novavit opus.

Sed, quae priore loco posuit vir doctissimus, argumenta facile refutantur. Neque enim solum Ovidius, sed etiam Propertius et elegiographus et rhetorum discipulus est, neque desunt praeexercitationum apud eum exempla (v. Reitzenstein, Hellenistische Wundererzählungen p. 167 sq.). Deinde, quia rhetores orationes personarum et finitarum et infinitarum, quas vitae debebant, imitabantur, ex personis, quas poetae elegiaci scribentes inducunt, uter prior epistulas confecerit, colligi omnino non potest. Restat notissimum Ovidii de se ipso praeconium, quod et priores (cf. Fridericum Leo, Göttinger Gelehrte Anzeigen 1901 p. 323, Peter l. l. p. 189 sq.) diversis modis interpretati sunt et nobis, si recte prosopopoeiarum naturam exposuimus, nullam iam pariet difficultatem. Nam si προγύμνασμα illud in duas quasi species dividitur, prosopopoeiam finitam et infinitam, qui alterius exempla primus metro elegiaco composuit, certe invenisse se aliquid dicere potuit, etiamsi unum alterius exemplum iam alius protulit. An nescimus, quam cupidi talis gloriolae huius aetatis poetae fuerint?

[1]) Conferas etiam locos Ovidii Artis Amatoriae, quibus de epistulis amatoriis poeta disserit (I 437—468 et III 469—498); quibus versibus amantes studium epistulas amatorias scribendi diligenter colere monet et argumentum et stilum harum tractat.

narrationes irridere scio, Theophylactum ex multo vetustioribus exemplaribus pendere facile possum demonstrare. Latinos certe neuter adiit fontes.

Sed alterum hucusque omisimus epistularum amatoriarum genus, quo narratiunculas contineri supra diximus, quas per simulatas litteras auctor refert. Cohaerent autem hae quoque cum exercitationibus rhetorum, cum etiam διήγησις inter progymnasmata non infimum teneat locum[1]). Etiam tales epistulas iam Alexandrina aetate editas et fortasse, ut ederentur, scriptas esse ostendunt ἐπιστολαὶ δειπνητικαί, quae dicuntur, Hippolochi et Lyncei, quibus in libri formam redactis Athenaeus saepius utitur (IV 128a sqq.): Ἱππόλοχος ὁ Μακεδὼν ... τοῖς χρόνοις μὲν γέγονε κατὰ Λυγκέα καὶ Δοῦριν τοὺς Σαμίους, Θεοφράστου δὲ τοῦ Ἐρεσίου μαθητάς, συνθήκας[2]) δ' εἶχε ταύτας πρὸς τὸν Λυγκέα, ὡς ἐκ τῶν αὐτοῦ μαθεῖν ἔστιν ἐπιστολῶν, πάντως αὐτῷ δηλοῦν εἴ τινι συμπεριενεχθείη δείπνῳ πολυτελεῖ, τὰ ὅμοια κἀκείνου ἀντιπροπίνοντος αὐτῷ. ἑκατέρων οὖν σῴζονται δειπνητικαί τινες ἐπιστολαί, Λυγκέως μὲν τὸ Λαμίας τῆς Ἀττικῆς αὐλητρίδος ἐμφανίζοντος δεῖπνον Ἀθήνησι γενόμενον Δημητρίῳ τῷ βασιλεῖ, ἐπίκλην δὲ Πολιορκητῇ (ἐρωμένη δ' ἦν ἡ Λάμια τοῦ Δημητρίου), τοῦ δ' Ἱππολόχου τοὺς Καράνου τοῦ Μακεδόνος ἐμφανίζοντος γάμους. καὶ ἄλλαις δὲ περιετύχομεν τοῦ Λυγκέως ἐπιστολαῖς πρὸς τὸν αὐτὸν γεγραμμέναις Ἱππόλοχον, δηλούσαις τό τε Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως δεῖπνον Ἀφροδίσια ἐπιτελοῦντος Ἀθήνησι καὶ τὸ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως. δώσομεν δέ σοι ἡμεῖς καὶ αὐτὰς τὰς ἐπιστολάς. ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ Ἱππολόχου σπανίως εὑρίσκεται, ἐπιδραμοῦμαί σοι τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα διατριβῆς ἕνεκα νῦν καὶ ψυχαγωγίας. Cognoscimus igitur Athenaeum epistulas Lyncei, quibus convivia sumptuosa, quae Lamia[3]) meretrix

[1]) Conferas, ut pauca exempla afferamus, Theonis cap. IV (Rhet. graeci I p. 182 sqq. ed. Walz, II p. 78 sqq. ed. Spengel), Quintiliani II 4, 2.

[2]) Vides Athenaeum prooemium epistularum, quae in formam libri redactae sunt, respicere.

[3]) Utitur illa epistula, licet vix ab ipso inspecta, Plutarchus in Demetrii vita cap. 27: Χωρὶς δὲ τούτων αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ Λάμια τῷ βασιλεῖ παρασκευάζουσα δεῖπνον ἠργυρολόγησε πολλούς. καὶ τὸ δεῖπνον οὕτως ἤνθησε τῇ δόξῃ διὰ τὴν πολυτέλειαν, ὥστε ὑπὸ Λυγκέως τοῦ

et Antigonus et Ptolemaeus reges instruxerunt, depinxit. Hippolochi epistulam, cuius argumentum ad descriptionem epularum nuptialium Carani Macedonis pertinuit, novisse. Nonnullas reliquias ex hac Athenaeus, qui convivium Carani accurate describit, ad verbum affert. Cf. 128 d — 130 d. 126 d. e: ἀλλὰ μὴν καὶ Ἱππόλοχος ὁ Μακεδὼν ἐν τῇ πρὸς Λυγκέα ἐπιστολῇ, δι᾽ ἧς ἐμφανίζει Μακεδονικόν τι δεῖπνον πολυτελείᾳ τὰ πάντα πανταχοῦ γενόμενα ὑπερβαλόν, μνημονεύει ὡς ἑκάστῳ τῶν δειπνούντων δοθέντων μύστρων χρυσῶν. IX 402 a. XIV 614 d. Altum deinde de talibus epistulis silentium, tamen et scriptas esse similes et a rhetoribus excultas spondet Alciphro. Facile enim est cognitu, quam arte illius epistulae III 46 (III 10 ed. Schepers). III 48 (III 12 Sch.). III 55 (III 19 Sch.), quibus parasiti convivia, quorum participes erant, secum communicant, cum epistulis Lyncei et Hippolochi cohaereant. Praeterea huic epistularum generi illae epistulae, quae descriptiones epularum et pomparum meretricum continent, attribui possunt. Cf. I 39 (IV 14 Sch.), qua Megara Bacchidi scribit, quibus rebus meretrices in convivio quodam, in quo Megara ipsa aderat, delectatae sint. Cum Lynceum convivium meretricum (Lamiae) iam descripsisse supra exposuerimus, cognationem quandam inter epistulas meretricias et convivales intercessisse constat. — Melesermi autem ἐπιστολὰς συμποσιακάς iam supra commemoravimus.

Amatoriae narratiunculae insigne exemplum in Aeschinis epistula X invenimus, cuius auctor certe nihil spectavit, nisi ut legentes lepida fabula delectarentur [1]. Sed neque, qua aetate composita sit epistula, equidem diiudicaverim, nisi quod Alexandrino aevo scripta esse videtur, neque arte illa cohaeret cum corporibus talium narrationum, quae ab epistolographis

Σαμίου συγγεγράφθαι. Alludit ad eam etiam Alciphro (II 1. 8. IV 16 Sch.), qua epistula Lamia Demetrio scribens inducitur: εὖ οἶδα γὰρ ὅτι οὐ μόνον ἐν τῇ Θηριππίδου οἰκίᾳ, ἐν ᾗ μέλλω σοι τὸ τῶν Ἀφροδισίων εὐτρεπίζειν δεῖπνον, ἔσται διαβόητος ἡ παρασκευή, ἀλλὰ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Ἀθηναίων πόλει, νὴ τὴν Ἄρτεμιν, καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι πάσῃ.

[1] Cf. exitum epistulae: σὺ δὲ ἂν ἱκανῶς, οἶμαι, γελάσειας.

recentioribus componebantur. At Dellius corpus aliquod amatoriarum narrationum Cleopatrae misit, cf. Senecae suasoriarum I 7: 'hic est Dellius, cuius epistulae ad Cleopatram lascivae feruntur'. Quamquam nullae reliquiae, e quibus intellegi potest, qualis natura illarum fuerit, nobis extant, tamen id, quod Adolfus Kiessling[1]) de iis iudicat, reiciendum esse puto, qui dicit Dellium in epistulis Cleopatram maligne irrisisse[2]). Cui propterea non assentior, quod epistulas lascivas amatoriis pares esse mihi persuasum est; nam epistulae amatoriae quoque, quas Diotimus Epicuro tribuit, a Diogene Laertio X 3 ἀcελγεῖc, id est 'lascivae', appellantur; cf. etiam Ausonii Cent. nupt. XXVIII 4, qui Ciceronem in epistulis ad Caerelliam petulantem fuisse dicit. Dellium autem ipsum uxorem imperatoris sui M. Antonii aut adamasse aut amare finxisse minime credam, praesertim cum ita eam iocis, sed longe aliis, offendisse tradatur, ut ab insidiis eius sibi caveret[3]). Restat igitur, ut lascivarum narrationum corpus credamus, quales confecerunt Aristaenetus aliique. Non minus hoc certe homine Romano et milite indignum videbatur, quam quod Crassi comites inter Parthicum bellum Milesiis Sisennae fabulis delectabantur.

---

[1]) Cf. Kiesslingi adnotationes ad Horatii II 3 carmen.

[2]) Ipse verbo 'boshafte Pamphlete' utitur.

[3]) Cf. Plutarchi Antonii vitae cap. 59: Οὗτοc (Δέλλιοc) δὲ καὶ δεῖcαί φηcιν ἐπιβουλὴν ἐκ Κλεοπάτραc, Γλαύκου τοῦ ἰατροῦ φράcαντοc αὐτῷ. προcέκρουcε δὲ Κλεοπάτρᾳ παρὰ δεῖπνον εἰπών, αὐτοῖc μὲν ὀξίνην ἐγχεῖcθαι, Σάρμεντον δὲ πίνειν ἐν Ῥώμῃ Φαλερῖνον. ὁ δὲ Σάρμεντοc ἦν τῶν Καίcαροc παιγνίων παιδάριον, ἃ δηλίκια Ῥωμαῖοι καλοῦcιν.

Caput III.

Quoniam satis exposuisse videmur, quales epistulae amatoriae ante Alciphronem, Philostratum, Aristaenetum extiterint, nunc de his disserere et examinare, quae cognatio inter illas et studia rhetorica intercedat, in animo habemus. Alciphro, qui saepe Luciani libris[1]) exemplaribus utebatur, in prosopopoeiis scribendis magna cum diligentia versatus personarum, quas epistulas mittentes fecit, mores conditionibus quam maxime accomodavit et prosopopoeias finitas et infinitas composuit; neque enim solum piscatores, rusticos, parasitos scribentes induxit, sed etiam in libro quarto editionis Schepersianae, qui epistulas meretricias continet, epistulas hominum, qui re vera Athenis floruerunt, profert, velut II 3. 4 (IV 18. 19 Sch.), Menandri et Glycerae, I 30 (IV 3 Sch.), Bacchidis ad Hyperidem, II 2 (IV 17 Sch.), Leontii ad Lamiam, aliorum epistulas. Neque solum in prosopopoeiis, sed etiam in laudibus scribendis Alciphro versatus est, cf. I 38 (IV 11 Sch.) epistulam, cuius argumentum laus Bacchidis, mortuae meretricis, est. Cognoscimus igitur, quam arte Alciphronis epistulae cum primis amatoriis epistulis, quarum fragmenta vidimus, cohaereant; nam ἐγκώμια puerorum in epistula Lysiam, meretricum in orationibus Cephalum et Alcidamam composuisse memoria tenes. Hac in una re Alciphro a rhetoribus illis dissentit, quod mortuam meretricem laudavit[2]). Operae fortasse pretium

[1]) H. Reich ('De Alciphronis Longique aetate', Regimont. 1884) Alciphronem paulo post Lucianum, ante Aelianum vixisse ostendere conatur.

[2]) Epistolographos saepe laudes mortuorum composuisse ex nonnullis epistulis Plinianis, velut II 1, intellegitur. Accedit, quod etiam exeunte antiquitate hic mos servabatur; cf. vitae Hilarionis, quam Hieronymus scripsit, prologum: 'quamquam enim sanctus Epiphanius, Salaminae Cypri episcopus, qui cum Hilarione plurimum versatus est,

erit cum his laudibus Propertii carmen I 8 b conferre[1]). Eodem fere modo Alciphro et Propertius narrant ab amatis puellis divites amatores spretos esse; illas nulla pecunia corruptas fidem pauperibus amatoribus conservasse. Neque enim Cynthia deserto poeta cum praetore locuplete in Illyriam profecta est, et Bacchis, quae epistula Alciphronis laudatur, Meneclidis gratia opes, quas Medus et Aegyptius mercator ei promiserant, parvi aestimavit. Cf. Propertii I 8 b, 33—38:

Illa vel angusto mecum requiescere lecto
  Et quocumque modo maluit esse mea,
Quam sibi dotatae regnum vetus Hippodamiae,
  Et quas Elis opes ante pararat equis.
Quamvis magna daret, quamvis maiora daturus,
  Non tamen illa meos fugit avara sinus.

et Alciphronis epist. I 38 (IV 11 Sch.), 4: οἶϲθα τὸν Μήδειον ἐκεῖνον τὸν ἀπὸ τῆϲ Συρίαϲ δευρὶ κατάραντα, μεθ' ὅϲηϲ θεραπείαϲ καὶ παραϲκευῆϲ ἐϲόβει, εὐνούχουϲ ὑπιϲχνούμενοϲ καὶ θεραπαίναϲ καὶ κόϲμον τινὰ βαρβαρικόν· καὶ ὅμωϲ ἥκοντα αὐτὸν οὐ προϲίετο, ἀλλ' ὑπὸ τοὐμὸν ἠγάπα κοιμωμένη χλανίϲκιον τὸ λιτὸν τοῦτο καὶ δημοτικόν, καὶ τοῖϲ παρ' ἡμῶν γλίϲχρωϲ αὐτῇ πεμπομένοιϲ ἐπανέχουϲα τὰϲ ϲατραπικὰϲ ἐκείναϲ καὶ πολυχρύϲουϲ δωρεὰϲ διωθεῖτο. τί δαί; τὸν Αἰγύπτιον ἔμπορον ὡϲ ἀπεϲκοράκιϲεν ὅϲον ἀργύριον προτείνοντα. Si versus Propertianos cum Alciphronis epistula comparaveris, poetam Romanum et epistolographum non solum sensu, sed etiam singulis rebus, velut commemoratione vilis lectuli, quo pauper amator utitur, inter se congruere cognosces. Quodsi quaeris, unde uterque hunc locum repetierit, elegiam fontem fuisse haud crediderim. Constat Propertium in priore carminis parte

---

laudem eius brevi epistula scripserit, quae vulgo legitur, tamen aliud est locis communibus laudare defunctum, aliud defuncti proprias narrare virtutes' et eiusdem epistulam XXIV, qua vitam sanctam Asellae laudat: 'nemo reprehendat, quod in epistulis aliquos aut laudamus aut carpimus'. Hieronymum enim satis multas epistulas ad exempla rhetorum composuisse vix est, quod moneam.

[1]) Eiusdem carmen II 3 nihil fere continere nisi ἐγκώμιον ἑταίραϲ in transcursu moneo.

Gallum imitatum esse, qui, cum Cytheris Antonium in Galliam secuta esset, de amicae perfidia flebilem composuerat elegiam. Sed non minus constat alteram carminis partem ab ipso Propertio adiectam esse neque ulla cum Galli elegia similitudine contineri; nam Cynthia fidem servat, ruperat Lycoris. Equidem crediderim in laudibus meretricum saepius haec, quae a moribus traditis illarum quam maxime abhorrebant, a rhetoribus narrata et celebrata esse[1]). Rhetorem etiam sapiunt breves illae laudes aut vituperationes maris aut terrae[2]) neque minus ϲυγκρίϲειϲ[3]) illae vitae rusticae et piscatoriae, velut I 3. 4. 25 (II 4 Sch.), aut declamatio[4]) contra militem, ut III 36 (II 34 Sch.). Sed immorari his nolo. Alciphronis enim epistulis viri docti[5]) ad elegias recuperandas usi non sunt: nam merito contendunt similitudines, quae inter epistulas Alciphronis et novas comoedias intercedunt, recta via ex his in illas manasse, non alii fonti, qui medius sit inter epistulas et comoedias, deberi[6]).

---

[1]) Non magis ex aliis locis quoque, quibus Propertius et Alciphro consentiunt, concludi potest elegias exemplaria eorum fuisse; cf. Propertii II 15, 41 sqq.:

Qualem si cuncti cuperent decurrere vitam
  Nec pressi multo membra iacere mero,
Non ferrum crudele esset neque bellica navis,
  Nec nostra Actiacum verteret ossa mare

et Alciphronis I 34 (IV 7 Sch.), 6: οὐδὲ εἷϲ ἑταίρᾳ ὁμιλῶν τυραννίδαϲ ὀνειροπολεῖ καὶ ϲταϲιάζει τὰ κοινά κ.τ.λ.

[2]) Quibus cum argumentis compares rhetorum ἐγκώμια ἔαροϲ, χειμῶνοϲ aut ψόγουϲ θέρουϲ (Rhet. graeci I p. 331 sqq. ed. Walz).

[3]) De comparationibus disserit Theo in capite IX (Rhetores graeci I p. 231 ed. Walz, II p. 112 ed. Spengel).

[4]) Cf. de huiusmodi τόπῳ Theonis cap. VII (Rhet. graeci I p. 222 ed. Walz, II p. 106 Spengel).

[5]) Cf. Leo, Plautinische Forschungen p. 128: 'Alciphro hat eine wahre Fülle von Wendungen und Motiven, die direkt mit Plautus und Terenz zusammentreffen; er war ohne Zweifel selbst in der Komödie belesen'.

[6]) In nomina propria personarum nuper Th. Sondag inquisivit ('De nominibus apud Alciphronem propriis', Bonn 1905), qui p. 88 l. l. dicit: 'Nominum e comoedia ortorum haud magnum numerum invenimus'. Constat tamen Alciphronem in nominibus fingendis isdem legibus atque comoediographos usum esse. Multa nomina a moribus atque conditionibus personarum derivata sunt, velut, ut exemplum afferam,

Neque enim singulae sententiae, sed etiam nonnulla argumenta ab Alciphrone ex comoediis hausta sunt. Cum iam Ernestus Seiler[1]) et Wolfgangus Volkmann[2]) locos, quibus epistulae et comoediae inter se consentiunt, comparaverint, unum exemplum afferre satis esse videtur. In Plauti Pseudoli v. 274 sqq.[3]) (I 3, 40 sqq.) Ballio leno Callidorum consuetudine amatae meretricis diutius uti vetat. Isdem fere verbis in Alciphronis I 36 (IV 9 Sch.) Petala, avara meretrix, Simalionem, pauperem amatorem, qui loco donorum splendidorum rosas solas ei misit, quamquam dolore affectus est, excludit. Non solum conditiones, in quibus adulescentes versantur, eaedem sunt, sed etiam Alciphronis epistula et Pseudoli versus multis singulis sententiis[4]) inter se consentiunt.

---

adulescens, qui militiam agriculturae praefert (III 16. II 13 Sch.). Thrasonides audit, sicut Thraso Terentianus ille miles. Parasitorum, quae in comoedia fuerunt, epitheta mutat in nomina propria (Sondag p. 89. 90). In componendis nominibus saepe versatus est, sicut comoediographi (Scholia in Dionysii Thracis artem grammaticam ed. Hilgard p. 149, 27: καὶ ἔϲτιν ὡϲ ἐπὶ τὸ πλεῖϲτον ἡ ϲύνθεϲιϲ ἐκ δύο λέξεων. γίνεται δὲ καὶ ἐκ τριῶν, ὡϲ δυϲαριϲτοτόκεια, παρὰ δὲ τοῖϲ κωμικοῖϲ κ. τ. ἕ. Sondag p. 91). Singula tamen nomina utrum ipsis comoediis debeat necne, nemo diiudicabit. Meretricum nomina celeberrima certe non ex illis repetiit.

[1]) Vide eius adnotationes ad Alciphronis epistulas, quas ipse edidit Lips. 1856.

[2]) Cf. Wolfgang Volkmann, 'Studia Alciphronea'. Vratislav. 1886. Qui tamen longius progredi interdum mihi videtur. Conferas, si tanti est, locum Alciphronis I 11 (I 14 Sch.), 2: τί οὖν, ὦ βέλτιϲτε, δρῶμεν; φεύγομεν ἢ μένομεν; quem propter Plauti in Curculione (IV 4, 33) verba: 'quid ego faciam? maneam an abeam?' e comoedia repetit Volkmann (p. 29). Confirmari fortasse videtur sententia Eupolidis comici verbis, quae nuper contra Kockii suspiciones (Comicorum Atticorum fragmenta vol. I p. 342 fragm. 314) defendit Reitzensteinius ('Der Anfang des Lexicon des Photius', Leipzig 1907, p. XIX sq.): ὁ μὲν γὰρ λέγων φεύγωμεν ἀναπτεροῖ, ὁ δὲ μένωμεν πείθει. Si tamen respexeris etiam Rufinum (Anthol. Pal. V 75, 6) eandem proferre sententiam ipsisque in verbis: ὥϲτε τί ποιοῦμεν; φεύγομεν ἢ μένομεν; propius ad Alciphronem accedere, iam opinor, mecum facies, qui locum e comoedia petitum nego.

[3]) Volkmann l. l. p. 24.

[4]) Cf. Plauti Pseudoli v. 274: 'Misereat, si familiam alere possim misericordia' et Alciphronis I 36 (IV 9 Sch.), 1: ἐβουλόμην μὲν ὑπὸ δακρύων οἰκίαν ἑταίραϲ τρέφεϲθαι.

Itaque apparet Alciphronem a Graeco exemplari Plauti Pseudoli pendere. Atque hoc quidem in confesso, ut aiunt, sit. Ceterum Kockium, qui longius progredi totasque comoediarum scaenas ex his epistulis recuperare sibi posse videbatur (cf. Hermis vol. XXI (1886) p. 372 sqq., Comicorum Attic. frag. vol. III p. 674 sqq.[1]) bene refutavit Leo (Plautinische Forschungen p. 127 sq.). Etsi enim detur Alciphronem quaedam ex ipsis comoediis paraphrasi vertisse, eam fuisse in his ipsis paraphrasibus componendis rhetorum artem, ut versus quam maxime dissolverent, neque poetae verba inde restitui posse constat. Multo saepius certe rhetor comoediam imitatur, non transcribit. Quod nos eo libentius probamus, quia rhetorum epistulas, ut exempla prosopopoeiarum, compositas esse, ipsumque Theonem discipulis suasisse, ut Menandri exemplar imitarentur, supra vidimus.

Transeo ad Philostratum, cuius epistulae vitam ipsam magis imitantur. Vides eum aut dona epistulis prosequentem, cf. ep. 2 (30) et 54 (58), aut excusantem, cur dona non miserit, ep. 4 (37). Quasi exemplaria haec dixeris earum epistularum, quae amatoribus quotidie scribendae erant[2]. Ab usitata epistularum forma recedunt aliae, cum nihil nisi sententiam brevem proferant, velut 52 (74): Οὐ τὸ ἐρᾶν νόσος, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐρᾶν· εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν, τυφλοὶ οἱ μὴ ἐρῶντες. 43 (3): Τὸ ἐρῶντα καρτερεῖν σωφρονέστερον τοῦ μηδ᾽ ἐρασθῆναι· καὶ γὰρ δὴ καὶ τὰ πολεμικὰ ἄνδρες οὐχ οἱ μὴ τρωθέντες, ἀλλ᾽ οἱ νικῶντες ἐν τραύμασιν. 44 (6): Τὸ μὲν μὴ ἐρῶντι χαρίζεσθαι Λυσίου δόξα, τὸ δ᾽ ἐρῶντι δοκεῖ Πλάτωνι, σοὶ δὲ καὶ ἐρῶντι καὶ μὴ ἐρῶντι. τοῦτο δὲ σοφὸς μὲν οὐδείς, Λαῒς δ᾽ οἶμαι ἐπῄνει. Sed ne his quidem deest exemplar, ad quod compositae sint. Philosophorum enim atque maxime Apollonii Tyanensis epistulas imitantur, quas ipse Philostratus collegerat et ad vitam Apollonii scribendam adhi-

[1]) Idem etiam de Aristaeneto loco laudato Kockius contendit; in illo ne specie quidem veri adiutus.

[2]) Qua rhetorum arte talia exculta sint, probabit etiam Hieronymus in epistula 31, 3, qua Eustochio virgini, quae ei canistrum cerasis impletum miserit, gratias agit.

buerat[1]). Illae saepe tam breves[2]) sunt, ut ex una sententia constent, qua auctor exponit, secundum quas leges homines vivere oporteat. Etiam magis philosophiae studiis imbutum Philostratum dices, si contemplaveris, quomodo θέϲειϲ illas, quae et a philosophis et a rhetoribus tractabantur[3]), adhibuerit ad epistulas conscribendas. Cum celeberrimi alterius p. Chr. n. saeculi sophistae philosophiam cum arte rhetorica coniunxerint — Dionem sufficit et Favorinum et Maximum illum Tyrium nominasse —, nemo mirabitur Philostratum quoque saepius in epistulis philosophorum argumentis rhetorice uti neque ita raro cum Cynicorum sermonibus, qui διατριβαί[4]) vocantur, aliquid commune habere. Ut enim Teles Cynicus de exilio agit et probare studet exilium ab hominibus falso malum appellari, ita Philostratus epist. 8 (46). 28 (47). 39 (70) negat exilium rem molestam esse. Sed non a Cynicis tantum hoc argumentum tractatum esse, sed in consolationibus ab omnibus adhibitum summaque arte excultum vel Cicero docet Tuscul. III 34, 81. 82 ('separatim certae scholae sunt de exilio . . .

[1]) Cf. Philostrati vitam Apollonii I 24, 3. III 51.

[2]) Cf. epistulas Apollonii 21. 22 (Epistolographi graeci p. 114 ed. Hercher). 81 (l. l. p. 126) aliasque.

[3]) De thesibus sive quaestionibus cf. supra p. 15, Theonis cap. XII (Walz l. l. I p. 242, Spengel l. l. II p. 120), Quintiliani III 5, 4, Ciceronis Topic. 21, 79—81, Part. orat. 18, 61. Dividi eas notum est in infinitas (θέϲειϲ) et finitas (ὑποθέϲειϲ) et in quaestiones cognitionis (θεωρητικαί), ut 'ecquid est bonum praeter honestum?' et quaestiones actionis (πρακτικαί), quae ad vitam pertinent, ut 'an uxor ducenda sit'. Rhetorum primum Hermagoram quaestiones tractasse Arnim in libro, qui inscribitur 'Leben und Werke des Dio von Prusa', Berlin 1898, (I p. 93) suspicatur et, quamdiu inter philosophos et rhetores lis fuerit, utrius esset θέϲειϲ componere, optime docet. Proprium, ut hoc addam, genus constituit Cicero; non iam in scholasticam et demonstrativam, sed in ipsam civilem eloquentiam illas transferre conatus est, cf. prooemium disputatiuncularum, quibus titulus est 'Paradoxa Stoicorum': 'Accipies igitur hoc parvum opusculum lucubratum his iam contractioribus noctibus, . . . et degustabis genus exercitationum earum, quibus uti consuevi, cum ea, quae dicuntur in scholis θετικῶϲ, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus'.

[4]) De diatribis cf. Udalricum de Wilamowitz-Moellendorf, Kultur der Gegenwart I[8] p. 99. 100.

Haec Graeci in singulas scholas et in singulos libros dispertiunt') exemplaque dabunt et Senecae 'Consolatio ad Helviam matrem' et notum illud colloquium Philisci cum Cicerone apud Cassium Dionem XXXVIII 18 sqq.[1]). Videbis magnum numerum inesse in his libris locorum communium, quos alter alteri tradit. Afferunt enim exempla clarorum virorum, qui patria pulsi sint[2]), aut docent omnia in mundo locum mutare[3]) et patriam esse, ubicumque sis.

Non aliter de Philostrati 7 (44) epistula iudicandum est, quae cum commentationibus rhetorum περὶ πενίας vel ψόγος πλούτου bene congruit. Ut sermo περὶ φυγῆς, ita diatriba περὶ πενίας καὶ πλούτου, qua incommoda divitiarum tractantur, a Telete composita est. Quanta similitudo inter epistulam Philostrati et Libanii dissertationem (ψόγος πλούτου, tom. IV p. 978 ed. Reiske) intercedat, iam Gollnischius ('Quaestiones Elegiacae' p. 41. 42) ostendit. Nam ut, quam parva vis divitiarum sit, probent, exemplis fere isdem heroum et deorum utuntur. Cf. Philostrati 7 (44): ὁρῶ δ' ἐγὼ καὶ τὸν Ἡρακλέα ἐν ταῖς γραφαῖς δορὰν θηρίου περιβεβλημένον καὶ τὰ πολλὰ χαμαὶ καθεύδοντα, τὸν δ' Ἀπόλλωνα καὶ ψιλῷ ζώματι ἢ δισκεύοντα ἢ τοξεύοντα ἢ τρέχοντα et Libanii verba: πλοῦτος οὐκ ἔστι παρὰ θεοῖς οὐδὲ ἄργυρος καὶ χρυσίον, καὶ σκεύη καὶ ἐσθήματα· οὐδ' ἕτερος εὐπορώτερος ἑτέρου . . . . ἀλλ' οὐδὲ τοὺς εὐδοκιμήσαντας παῖδας τῶν θεῶν εὕροιμεν ἂν περὶ χρημάτων σπουδάσαντας, οἷον Ἡρακλέα καὶ Θησέα καὶ Πειρίθουν καὶ πολλοὺς ἑτέρους (cf. Luciani figurati 'Cynicum' cap. XIII. XX). Praeterea Philostratus et Libanius, ut ostendant paupertatem divitiis praeferendam esse, exemplum Xerxis Persarumque, qui divitiis insignes a Graecis pauperibus victi sint, adhibent. Cf. Philostrati 7 (44): οἱ δὲ Περσῶν βασιλεῖς τρυφῶσι καὶ μετέωροι κάθηνται τὸν πολὺν χρυσὸν περιβαλλόμενοι· τοιγαροῦν ἔπασχον κακῶς ὑπὸ τῶν πενήτων

[1]) De commentationibus περὶ φυγῆς cf. A. Giesecke, 'De philosophorum veterum, quae ad exilium spectant, sententiis' Lipsiae 1891.

[2]) Cf. Cassii Dionis XXXVIII 27, 3 et ep. 39 (70) Philostrati multosque alios locos.

[3]) Cf. Senecae 'ad Helviam matrem de consolatione' VI 2, Philostrati 39 (70), Plutarchi 'de exilio' cap. 5 p. 600 E F: φύσει γὰρ οὐκ ἔστι πατρίς κ. τ. ἕ.

Ἑλλήνων νικώμενοι ... ἄπιδε πρὸς τὰς μάχας, οἱ μὲν πολυτελεῖς καὶ χρυσοῖ τοῖς ὅπλοις λείπουσι τὰς τάξεις, ἡμεῖς δ' ἀριστεύομεν et Libanium l. l. p. 980 sq.: (οἱ πλούσιοι) καὶ φεύγουσι καὶ οὐδὲ τὸν κτύπον ὑπομένουσι τῶν ἀσπίδων ... Ξέρξης ὁ τῆς Ἀσίας δεσπότης, ὁ μεταποιῶν τὴν γῆν τε καὶ θάλασσαν, ὑπ' ἀνδρῶν ὀλίγων ἠλαύνετο. Qua de causa Philostratum illi epistulae, qua de amore pauperis agit, similiter atque epistulis, quibus amorem peregrini tractat, sententias libris rhetorum, qui de paupertate disserebant, debitas inseruisse manifestum est.

Nunc epistulas 24 (54) et 25 (55) tractemus, quibus puerum vel puellam de ira desistere iubet et exponit, quantopere ira pulchritudini noceat. Notum est et philosophos, quorum alteri, Peripateticos dico et Epicureos, iram hominibus propterea prodesse adfirmant, quod fortitudini augendae prospiciat, alteri, Stoici scilicet, illam summum malum esse contendunt, et rhetores, ut Libanium (tom. IV p. 984 ed. Reiske), de ira agere.

Ut accuratius examinemus, quali e fonte epistolographus hauserit, Senecam primum inspiciamus, qui 'de ira' I 1, 3 et II 35, 3 sqq., quam turpis irati facies fiat, describit. Compares Philostrati epistulam 24 (54): ὁ Ἀγαμέμνων, ὅτε μὲν ὀργῆς ἐκράτει, καλὸς ἦν et 25 (55): μὴ τραχεῖα γίγνου, μὴ φοβερά, μὴ ἀποστεροῦ τὸ κάλλος et Libanium, qui et ipse l. c. faciem irati depingit. Iam ex eo, quod attulimus, intellegi potest Philostratum e fonte rhetorico, cuius auctor argumentum a philosophis repetiit, hausisse. Quod ita se habere ex Ovidii, discipuli rhetorum, Artis Amatoriae vv. III 503—508 cognoscimus. Postquam, quomodo ira faciei noceat, verbis:

Ora tument ira, nigrescunt sanguine venae,
Lumina Gorgoneo saevius igne micant,

similiter ac Seneca II 35, 3 et I 1, 4, descripsit, exemplo Palladis tibiam, quae vultus eius deformet, in ripam iacientis utitur (Artis Amat. v. III 505 sq.):

'I procul hinc', dixit, 'non es mihi, tibia, tanti',
Ut vidit vultus Pallas in amne suos.

Idem in Philostrati 25 (55) epistula legitur: ἡ δ' Ἀθηνᾶ καὶ ἔρριψε τὸν αὐλὸν ὡς τὸ πρόσωπον αὐτῆς συγχέαντα. Unde hoc sumpserint, quaerendum est. Ovidius in versibus 507. 508:

Vos quoque si media speculum spectetis in ira,
Cognoscat faciem vix satis ulla suam,

ut irati speculo utantur, imperat. Irae enim remedium esse, cum, quam facies foeda fiat, irati cognoscere possint. Cui hoc consilium debeatur, e Senecae 'de ira' II 36, 1 intelleges: 'quibusdam, ut ait Sextius, iratis profuit aspexisse speculum. perturbavit illos tanta mutatio sui; velut in rem praesentem adducti non agnoverunt se'. Ex testimonio Senecae, qui Sextium laudat, philosophos in diatribis, ut irati speculum aspiciant, monere solere concludi potest. Ovidium a libris eorum pendere non verisimile est; nam ipse et Philostratus morem rhetorum secuti ei, quod philosophus suadet, ut irati speculum aspiciant, Palladis exemplum tibiam in amnem, quo speculo utitur, iacientis addunt. Quae cum ita sint, fons utriusque commentatio rhetoris, qui de ira disseruit, esse videtur. Qui ut, quam iratos speculum spectare utile sit, ostendat, exemplum deae affert; quod, quia buccae irati similiter ac tibia canentis tument, maxime idoneum est. Id, quod exposuimus, confirmatur Plutarcho, cf. 'de cohibenda ira' cap. 6 (vol. III p. 186 ed. Bernardakis). Qui postquam exposuit, quomodo facies ira mutetur, medicinam irae speculum esse dicit: ἐμοὶ δ' εἴ τις ἐμμελὴς καὶ κομψὸς ἀκόλουθος ἦν, οὐκ ἂν ἠχθόμην αὐτοῦ προσφέροντος ἐπὶ ταῖς ὀργαῖς ἔσοπτρον . . . τὸ δ' αὐτὸν ἰδεῖν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραγμένον οὐ μικρόν ἐστιν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους. καὶ γὰρ καὶ τὴν Ἀθηνᾶν λέγουσιν οἱ παίζοντες αὐλοῦσαν ὑπὸ τοῦ σατύρου νουθετεῖσθαι καὶ μὴ προσέχειν:

Οὔ τοι πρέπει τὸ σχῆμα· τοὺς αὐλοὺς μέθες
Καὶ θὤπλα λάζευ καὶ γνάθους εὐθημόνει·

θεασαμένην δὲ τοῦ προσώπου τὴν ὄψιν ἐν ποταμῷ τινι, δυσχεράναι καὶ προέσθαι τοὺς αὐλούς. Non dubium igitur est, quin Ovidius[1]) et Philostratus hunc locum e libris rhetorum hau-

[1]) Apud Ovidium 'tumere' idem ac 'sufflare' et 'se sufflare', quod verbum ad iratos et ad tibia canentes pertinet, significat. Cf. Plauti Stichum 723 sq.:

Age tibicen, quando bibisti, refer ad labeas tibias.
Suffla celeriter tibi buccas quasi proserpens bestia.

serint, qui ad sermones philosophorum, fortasse Stoicorum, quorum doctrinae Sextiorum sententiis simillimae erant, spectaverunt.

Quoniam ex illis epistulis, quibus Philostratus de ira, de exilio, de paupertate agit, intellegi potest epistolographum saepe in studiis rhetorum, quorum argumenta ex diatribis hausta sunt, versatum esse, iam ad epistulas 30 (58) et 31 (60) tractandas transeamus, quarum altera, ut mulierem quandam ad moechandum incitet, causas affert, cur adulter marito in amore praeferendus sit, altera de periculis moechi disserit. Coniecerim Philostratum ab aliis epistulis amatoriis, quae idem argumentum tractant, pendere. Quod confirmatur epistula Clementinis inserta V 9 (p. 65 sqq. ed. Paul de Lagarde), cuius auctor Appio fingitur; qui epistulam ad puellam a Clemente amatam componens inducitur: καὶ ὁ Ἀππίων ἐπύθετο εἰ ἐπιστεῖλαι αὐτῇ δυνατόν ἐστιν. κἀγὼ ἔφην ʻδυνατὸν τοῦτό γεʼ. καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη ʻἔτι τῇ νυκτὶ ταύτῃ συγγράψω βιβλίον, μοιχείας ἐγκώμιον, ὅπερ σὺ παρʼ ἐμοῦ λαβὼν διαπέμψεις αὐτῇ, καὶ ἐλπίζω ὅτι πεισθεῖσα συνθήσεταιʼ. Non solum argumento, sed etiam singulis rebus Philostrati et Clementis epistulae inter se consentiunt. Uterque epistolographus enim, ut mulieres amatas ad amorem adulteri impellant, exemplo Iovis, summi dei, utitur et mutatas formas, quas adhibuerit in moechando, et clarissimos liberos, qui ex adulterio Iovis nati sint, enumerat. Cf. Clementin. V 11 (p. 66 ed. Lagarde): αὐτίκα γοῦν ὁ Ζεὺς αὐτὸς . . . μυρίαις συνῆλθεν γυναιξίν . . . et 12 (p. 67 ed. Lagarde): ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ Ἥραν οὖσαν γαμεῖ, ... ἐξ ἧς Ἥβη τε καὶ Εἰλείθυια ἐγένετο . . . μίγνυται δὲ καὶ Ἀντιόπῃ τῇ Νυκτέως, σατύρῳ παρεικασμένος, ἐξ ἧς Ἀμφίων καὶ Ζῆθος γεγόνασιν κ. τ. ἕ. cum Philostrati 30 (58): οὕτω . . . βοὶ Ζεὺς καὶ χρυσῷ

Cf. et Bacchid. 603: ʻsufflatus ille huc venietʼ et Casinae 582: ʻnescioquid se sufflavit uxori suaeʼ. Apud Graecos verbum φυσᾶν idem significat. Cf. Aristophanis Thesmophoriazusas 221: κάθιζε. φύσα τὴν γνάθον τὴν δεξιάν et Aves 859: παῦσαι σὺ φυσῶν, quibus locis hoc verbum ad tibiis canentes spectat, Euripidis Iphigeniam in Aulide 381: εἰπέ μοι. τί δεινὰ φυσᾷς αἱματηρὸν ὄμμʼ ἔχων, quo loco δεινὰ φυσᾶν ʻiratum esseʼ significat.

ὕδατι καὶ δράκοντι καὶ ἄλλοιϲ προκαλύμμαϲιν, ἀφ' ὧν Διόνυϲοϲ καὶ Ἀπόλλων καὶ Ἡρακλῆϲ, οἱ ἐκ μοιχείαϲ θεοί [1]. Easdem tamen epistulas etiam cum philosophorum tractatibus quaedam communia habere Horatii docet satura I 2, quae aut Cynicam περὶ μοιχείαϲ diatribam aut Epicurei cuiusdam sermonem referre videtur. Et Horatii et Philostrati adulter concessam spernunt venerem, quia dulcius sit, quod non liceat. Cf. Philostrati epist. 30 (58): οὐχ οὕτω γὰρ εὐφραίνει τὸ φανερὸν τῆϲ ἐξουϲίαϲ ὡϲ τὸ ἀπόρρητον τῆϲ ἡδονῆϲ, πᾶν δὲ τερπνότερον τὸ κεκλεμμένον et Horatii Sat. I 2, 105 [2]. Uterque deinde adulteri pericula enumerat (Philostratus ep. 31 (60), Horatius sat. I 2, 38 sqq.). Sed haec hactenus; neque enim quisquam Philostratum a rhetorum maxime exercitationibus pendere negabit et brevi ad eum redeundum erit.

Aristaenetus restat, qui plane diversum genus secutus in epistulis plerumque narratiunculas profert, quas quam maxime fugit Philostratus, etsi nonnumquam etiam colloquia quasi narrationis vice funguntur. Quam vetustum sit hoc genus epistularum, supra vidimus (p. 36 sqq.). Narrationes ipsas in duas classes distribuimus: altera eas continet epistulas, quarum scriptor de se ipso narrat primaque verbi persona utitur [3]; altera eas, in quibus res, quae narratur, neque ad eum, qui scribit, neque ad eum, qui recipit epistulam, pertinet, tertia verbi persona in narrando adhibetur, epistulae forma aut aegre aut omnino non retinetur, cum scriptor sine ullo prooemio interdum narrare incipiat (velut I 10) [4]. Utrumque narrationum genus

---

[1] Rhetorum exercitationes auctori Clementinarum ante oculos versatos esse probatur etiam responso, quod apud illum dat mulier (V 20). Simili modo sibi respondent apud poetam Ovidianum epistulae Heroidum XV et XVI.

[2] Cf. Anthol. Pal. XII 102 et V 219 Callimachi et Pauli Silentiarii epigrammata.

[3] Cf. I 2. 4. 7. 16. 20. 25 et II 4. 8. 11. 12 aliasque.

[4] Cf. I 5. 6. 9. 11. 19. 21. 22 et II 18. 19. 22 aliasque. Epistulari igitur forma uti potest auctor, ut varias narratiunculas uno in volumine coniungat. Hanc quoque epistulae formam ab utriusque linguae rhetoribus excultam esse lepido exemplo probat Hieronymi prima epistula.

in Apulei quoque Metamorphoseon libris inveniri notum est. Lucius et narrat, quid ipsi sibi acciderit, et fabulas, quas ab aliis audierit, refert tertia usus verbi persona. Qua de re nonnulli viri docti illas narrationes cum fabulis, quae dicuntur, romanensibus cognatas, has Milesiacarum fabularum quasi simillimas contendunt. Utrumque genus, si diligenter inspicies, cum Aristaeneti epistulis haud raro ita concinere intelleges, ut dubitari non possit, quin epistolographus ad eadem genera narrationum amatoria spectaverit, in quibus Apuleius versabatur. Conferas, quomodo apud Apuleium II 7 sqq. Lucius Fotidis amores describat, cum Lampriae narratiuncula apud Aristaenetum I 16. Nascentem uterque amorem isdem fere coloribus depingit; finit Aristaenetus descriptionem per ἀποσιώπησιν his in narrationibus notissimam: τὰ δ' ἄλλα (οἶδας γὰρ ὁποῖα τὰ λοιπά) νόει μοι κατὰ σαυτόν, ὦ φιλότης, οὐδὲν περιττοῦ δεόμενος λόγου. λέξω μέντοι τοιοῦτον, ὡς πρὸς ἀλλήλους ἐφιλονεικοῦμεν δι' ὅλης τῆς νυκτός, ἁμιλλώμενοι τίς φανεῖται θατέρου μᾶλλον ἐρῶν κ.τ.ἕ., quae tamen ipsa verba cum Apuleio conferri possunt II 17: 'proeliare', inquit, 'et fortiter proeliare; nec enim tibi cedam nec terga vortam'. Cum Apulei narratione et Aristaeneti epistula velim compares Propertii celeberrimam elegiam II 15, qua noctem amatorie cum Cynthia peractam describit. Num et hic necessarium dices elegiam Alexandrinorum illis scriptoribus exemplar praebuisse? An satis videbitur, si extitisse tales de felicissima nocte narratiunculas tibi probamus, quarum ad exemplar, quid ipsis acciderit, referre conantur?

Non aliter atque de Propertii II 15, de Ovidii elegiis II 7. 8, quae cum Aristaeneti epistula II 7 congruunt, iudicandum est. Quamquam illa ad alterum genus narrationum, ad alterum elegiae Ovidii pertinent — poeta Romanus de se profitetur, quod de alio quodam epistula narrat —, argumentum tamen idem est: apud utrumque ancilla dominae rivalis fit. Certe Ovidius rhetorum usus artificio, qui orationem ex narratione efficere conabantur (cf. Theo cap. IV, Walz l. l. I p. 194 sqq., Spengel l. l. II p. 87 sqq.), narratiunculam in duas transfert

declamationes[1], quarum altera in suspicionem ruptae fidei vocatus se defendit, altera ancillae persuadere vult, ut se amare pergat, lepideque minatur, si illa precibus suis resistat, se dominae nuntiaturum esse eam amori suo antea amore respondisse[2]. Quodsi contendis poetam Romanum ab elegia Alexandrina pendere, equidem quamvis narratiunculam amatoriam licet soluta oratione scriptam suffecisse respondeo, ut Ovidio quasi ansam ad haec carmina daret; nisi forte vita ipsa haec obtulit, atque ille re vera, quae ipsi acciderant, narravit.

Ad Apuleium revertor easque fabulas, quae Milesiarum, ut volunt viri docti, similes historiae de Lucio insertae sunt. Hae quoque arte congruunt cum quibusdam Aristaeneti epistulis. Conferas enim Apulei Metamorphoseon IX 5—7. 17—21. 24. 25 et Aristaeneti epistulas I 5. 9 et II 22. Facile est cognitu scriptores in eodem genere narrationum versari; nam et Apuleius et Aristaenetus enarrant, quibus dolis uxores et amatores illarum utantur, ut maritos decipiant. Certum vides fabularum genus ab utroque auctore in suos usus conversum[3].

Sed non hoc tantum narrationum genere Aristaenetus utitur; adhibet etiam historicorum libros et ipsa quoque Alexandrinorum carmina. Incipiamus ab epistula I 13[4], cuius

---

[1]) Simili artificio Ovidius inter se coniungit elegias I 11 et 12, Propertius carmina I 8a et 8b.

[2]) Conferas Ovidii praecepta (Art. Amat. I 351 sqq.), Propertii III 15.

[3]) Duo sufficiant exempla, ut cognoscas, qualis cognatio inter illas epistulas Aristaeneti et fabulas Apulei intercedat. In Metamorph. IX 5—7 mulier quaedam, cuius maritus subito et exopinato domum redit, amatorem dolio occulit. Quod cum maritus alieni homini, qui illud secum ferre in animo habet, vendere velit, mulier simulat moechum quasi emptorem in dolium descendisse, ut firmitatem illius examinet. Maritus fretus verbis uxoris adultero dolium vendit, praesertim cum ille septem, alter solum quinque denarios offerat. — Conferas Aristaeneti epistulam II 22, cuius finis intercidit: uxor, cuius maritus ex inopinato redit, adulterum vincit eumque furandi causa ingressum simulat. Deinde impedit, quominus maritus illum interficiat, cum dicit se solam furem usque ad hoc tempus, quo undecim viris tradendus sit, custodire velle.

[4]) Rohde, Der griech. Roman[2] p. 59. 366. 369.

argumentum hoc est: Charicles, cum amore pelicis patris deperiret, morbo gravi affectus est. Panaceus medicus casu cognoscit, quali morbo adulescens conficiatur, et patrem certiorem facit filium ex amore concubinae eius aegrotare; praeterea medicus patri persuadere studet, ut ille filio muliere cedat. Praeter prooemium, quo Eutychobulus epistolographus Acestodoro exponit, cur hanc narrationem afferat — nam ostendere vult, quanti in rebus humanis fortuna aestimanda sit —, in hac epistula nihil ad scriptorem epistulae pertinet, sed tota fere narrationem, cuius argumentum attulimus, continet. Eandem apud Appianum (Syriac. cap. 59—62) et Plutarchum (vit. Demetrii cap. 38) legimus. Qui narrant Seleucum regem Antiocho filio, postquam medicus animadvertit eum amore novercae laborare, suam uxorem in matrimonium dedisse. Ex multis rebus, quibus Aristaenetus, qui solum nomina personarum mutavit, et historici inter se consentiunt, unam afferam, ex qua similitudo, quae inter illos intercedit, optime cognoscatur. Medicus enim, priusquam dicit filium amore uxoris patris inflammatum esse, et apud Aristaenetum et apud historicos eodem dolo utitur, cum simulat ab Antiocho vel Charicle suam uxorem amari. Facile autem intellegitur, cur Aristaenetus hoc argumentum elegerit. Inter controversias Senecae enim una, quae ad idem spectet, invenitur, VI 7, cui praescribitur: 'Dementiae sit actio. Qui habebat duos filios, duxit uxorem.' Alter ex adulescentibus cum aegrotaret et in ultimis esset, medici dixerunt animi vitium esse. Intravit ad filium stricto gladio pater, rogavit, ut indicaret sibi causam. Ait amari a se novercam. Cessit illi uxore sua pater. Ab altero accusatur dementiae'. Discrepant certe multis in rebus scriptores; in quibusdam tamen etiam consentiunt. Apud Senecam filius, qui accusator patris est, fratrem adulterio et lenocinio servatum esse, et mortem eius valetudini bonae remediis talibus recuperatae praeferendam esse contendit. Cf. Senecae verba: 'Alter l e n o c i n i o curavit, alter parricidio convaluit. Quid? hoc a d u l t e r i u m non putas, quod marito conciliante committitur? . . . M o r i potius debuit frater, quam s a n a r i turpiter. . . . Quaedam r e m e d i a graviora ipsis

periculis sunt etc.' Quocum conferas I 13 Aristaeneti: τότε δῆθεν πρὸς ἀνάγκης ὧδε cὺν ὀργῇ τὴν αἰτίαν ἐξεῖπε· 'τῆς ἐμῆς γαμετῆς οὗτος ἐκτόπως ἐρᾷ καὶ παρανόμῳ τήκεται πόθῳ, καὶ ζηλοτυπῶ τὸν ἄνθρωπον ἤδη καὶ οὐ φέρω θέαν ἀπειλουμένου μοιχοῦ'. ὁ τοίνυν Πολυκλῆς . . . οὐκ ἀπώκνηcε περὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς τὸν ἰατρὸν ἱκετεύειν, ἀναγκαίαν τινὰ cωτηρίαν οὐ μοιχείαν τὸ πρᾶγμα καλῶν. ἔτι δὲ τοιαῦτα δεομένου τοῦ Πολυκλέους, ὁ Πανάκειος διωλύγιον κατεβόα φάcκων, οἷάπερ εἰκὸς ἦν φθέγγεcθαι δεινοπαθοῦντα τὸν αἰνιττόμενον ἐξ ἰατροῦ μεταβαλεῖν εἰc μαcτροπὸν [μοιχείας, καὶ] τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς, εἰ μὴ φανερῶc οὕτωc τοῖc ῥήμαcιν. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐνέκειτο Πολυκλῆc ἀντιβολῶν τὸν ἄνδρα, καὶ πάλιν cωτηρίαν οὐ μοιχείαν ἐκάλει τὸ πρᾶγμα κ.τ.ἑ. Artificium certe rhetoricae narrationis in eadem re continetur, in qua rhetorum controversia: apud rerum autem scriptores omnia haec desunt. Vides rhetoras primum ex historia rem petiisse; nam, ut Suetonius ait (cf. de rhetoribus cap. 1), 'veteres controversiae ex historiis trahebantur'; Aristaenetum deinde et rerum scriptoribus et rhetorum exercitationibus usum esse; ab his sumpsit, quod ad sua tempora narratiunculam transtulit et oratoriis coloribus exornavit, ex illis, quod in ipsa narratione propius ad rerum scriptores accessit.

Similis est res in epistula II 10, qua Philopinax pictor se amore imaginis virginis a se pictae, cuius pulchritudinem describit, deperire fatetur. Inter Severi (Rhetor. graeci I p. 546 ed. Walz) et Libanii (IV 1097 ed. Reiske) rhetorum exempla prosopopoeiarum unum legitur, quod non solum argumento, sed etiam singulis sententiis cum illa epistula Aristaeneti congruit. Quamquam haec res ita se habet, tamen hanc ab illis tantum pendere nego, quod mediae partes epistulae et rhetoricarum exercitationum a se dissentiunt, et elocutio Aristaeneti longe ab illis discedit. Eundem praeter eas, ni fallor, fontem atque illae adiit, hoc est fabulam de Pygmalione. De persona illius scriptores inter se non congruunt. Apud Philostephanum (Fragmenta Historicorum Graecorum vol. III p. 31 ed. Müller) ille est rex Cypri, qui amore statuae eburneae deperit, apud Ovidium (Metamorph. X 243 sqq.), quem exemplaria Alexandrinorum exscripsisse verisimile est, artifex, qui statuam

a se fictam virginis pulchrae vehementer amat. Aristaenetum ex eodem fonte atque Ovidium hausisse, cum narrationem huius cum epistula illius comparaveris, tibi apparebit. Apud utrumque, qualis consuetudo Pygmalionis cum imagine sit, narratur. Cf. Ovidium (Metamorph. X 256. 268 sq.):

Oscula dat, reddique putat; loquiturque, tenetque,
Appellatque tori sociam, acclinataque colla
Mollibus in plumis, tamquam sensura, reponit

(cf. 280) et Aristaenetum: ἐγὼ δὲ καὶ τὴν ἀκοὴν προσεπέλασα πολλάκις ὠτακουστῶν, τί ποτε ἄρα βούλεται ψιθυρίζειν, ἀποτυχὼν δὲ τοῦ λόγου πεφίληκα τὸ στόμα, τῶν παρειῶν τὰς κάλυκας, τῶν βλεφάρων τὴν χάριν, καὶ ὁμιλεῖν ἐρωτικῶς προτρέπω τὴν κόρην ... ἐπέθηκα τῇ κλίνῃ, ἠγκαλισάμην, ἐπιβέβληκα τῷ στήθει, ἵνα τυχὸν τὸν ἔνδον ἔρωτα θεραπεύσῃ. Praeterea Ovidius et Aristaenetus preces artificum afferunt. Cf. Ovidii verba X 274 sqq.:

'Si di dare cuncta potestis,
Sit coniunx, opto' non ausus 'eburnea virgo'
Dicere, Pygmalion 'similis mea' dixit 'eburnae'.

et Aristaeneti: ἀλλ' εἴθε μοι τοιαύτην ἔμψυχον, ὦ χρυσόπτεροι παῖδες Ἀφροδίτης, δοίητε φίλην κ.τ.ἑ. Vides igitur Ovidium et Aristaenetum eandem fabulam Alexandrinam exscripsisse, quam hic in prosopopoeiam mutaverat rhetorum secutus exercitationes[1]).

[1]) Narrationes similes Ovidii huic in Metamorphoseon X 243 sqq. et epistulae Aristaeneti II 10 aevo Alexandrino omnium in ore fuisse ex Athenaeo (XIII 605 f sqq.) apparet, qui narrat Clisophum adulescentem Sami amore statuae inflammatum esse et versus comicorum Alexidis ex illa fabula, quae Γραφή inscribitur, haustos et Philemonis, quibus idem refertur, laudat (conferas etiam Luciani Ἔρωτες cap. 15 sq.). Talibus ex narrationibus a sophistis aevi imperatorum argumenta prosopopoeiarum repetita esse Philostratus docet (cf. vitae sophistarum II 18), cum vitam sophistae, cui Onomarchus nomen est (floruit ille exeunte saeculo secundo p. Chr. n.), enarrat. Legimus enim: ἔξεστι δ' αὐτὸν θεωρεῖν ἐπὶ τοῦ τῆς εἰκόνος ἐρῶντος, εἰ μὴ μειρακιεύεσθαι δόξω· εἴρηται ὧδε· ὦ κάλλος ἔμψυχον ἐν ἀψύχῳ σώματι, τίς ἄρα σε δαιμόνων ἐδημιούργησεν; κ.τ.ἑ. Cum sententia conferas epigrammata, quibus Meleager (Anthol. Pal. XII 56. 57) puerum pulchrum cum statuis comparat.

Iam ad ipsa poetarum Alexandrinorum carmina devenimus, quae et ipsa Aristaenetus adhibuit, ut ea paraphrasi quadam ad narratiunculas transferat. Ipsam autem hanc exercitationem — paraphrasin dico — apud rhetores usu venisse testatur Quintilianus (I 9, 2; X 5, 4)[1]. Atque celeberrimum quidem exemplum, epistulam I 10, qua Acontii et Cydippae amores narrantur, ex Aetiis Callimachi repetitum esse Carolus Dilthey docte exposuit[2]. Alterum exemplum Reitzensteinius[3] in epistula I 15 detegere sibi visus est, qua Aphrodisius quidam de Amoris dei vi praefatus exponit, quomodo quondam pax inter Milesios et Myusios composita sit. Milesiis enim pompam Dianae ducentibus, cuius participes Myusii erant, Phrygius, rex Milesiorum, amore Pieriae, filiae nobilis-

---

XII 56, 1—4:

Εἰκόνα μὲν Παρίην ζωογλύφος ἄνυσ᾽ Ἔρωτος
Πραξιτέλης, Κύπριδος παῖδα τυπωσάμενος.
Νῦν δ᾽ ὁ θεῶν κάλλιστος Ἔρως ἔμψυχον ἄγαλμα
Αὑτὸν ἀπεικονίσας, ἔπλασε Πραξιτέλην.

et XII 57, 1—4:

Πραξιτέλης ὁ πάλαι ζωογλύφος ἁβρὸν ἄγαλμα
Ἄψυχον, μορφᾶς κωφὸν ἔτευξε τύπον,
Πέτρον ἐνειδοφορῶν· ὁ δὲ νῦν, ἔμψυχα μαγεύων,
Τὸν τριπανοῦργον Ἔρωτ᾽ ἔπλασεν ἐν κραδίᾳ

Ut in declamationibus rhetorum (cf. l. c. Onomarchi et Libanii tomi IV p. 1097 ed. Reiske: οὐδὲν ἄρα κάλλους ἐστὶ δυνατώτερον, εἴγε καὶ διὰ χρωμάτων θηρᾶν ἐπίσταται, καὶ τοῖς ἀψύχοις ἁλίσκεσθαι παρασκευάζει τὰ ἔμψυχα.), ita in epigrammatis Meleagri adiectiva ἄψυχος et ἔμψυχος sibi opponuntur, et statuae cum personis, quibus vita inest, comparantur. De arte rhetorica epigrammatographi conferas, quae Radinger, Meleager von Gadara p. 45 sq. et Reitzensteinius in Encyclopaedia apud Pauly-Wissowa VI p. 95 disseruerunt.

[1]) Quintiliani X 5, 4: 'ac de carminibus quidem neminem credo dubitare, quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpicius. Nam et sublimis spiritus attollere orationem potest, et verba poetica libertate audaciora non praesumunt eandem proprie dicendi facultatem. Sed et ipsis sententiis adicere licet oratorium robur et omissa supplere et effusa substringere. Neque ego paraphrasin esse interpretationem tantum volo, sed circa eosdem sensus certamen atque aemulationem'.

[2]) Carolus Dilthey, De Callimachi Cydippa. Lips. 1863.

[3]) R. Reitzenstein, Inedita poetarum Graecorum fragmenta. Index lectionum Rostochiensium 1892/93 p. 15 sqq.

Myusii cuiusdam, incensus est. Pieria ab amatore interrogata, quale donum ei iucundissimum sit, pacem patriae petit. Quamquam eadem narratio apud Plutarchum (de mulierum virtutibus, vol. II p. 225 ed. Bernardakis) et Polyaenum (VIII 35) legitur, tamen Reitzensteinius negat Aristaenetum a rerum scriptoribus pendere; minime enim horum stilum apud epistolographum agnoscimus. Vide enim, quomodo Plutarchus exponat, quando Milesii cum Myusiis bellum gesserint, quove genere orti sint amantes[1]), Aristaenetus contra nihil proferat nisi Phrygii Pieriaeque nomina. Poetam deinde (vel rhetorem), minime rerum scriptorem sapiunt verba, quibus puellae donum ab amatore petentis pudorem describit: τοιαῦτα μὲν ὁ δίκαιος ἐραστής· σὲ δέ, ὦ πασῶν ὑπερφέρουσα γυναικῶν κάλλει καὶ γνώμῃ, τῆς εὔφρονος οὐ παρήγαγεν εὐβουλίας οὐχ ὅρμος, οὐχ ἑλικτῆρες, . . . οἷς ἅπασιν ἀτεχνῶς ἀγάλλεσθαι τὸ θῆλυ πέφυκε γένος, ἀλλ' εἰς γῆν ἑώρας, ὥσπερ τι συννοουμένη. εἶτα ἔφης ἐπιχαρίτως πεφοινιγμένη τὰς παρειὰς καὶ τὸ πρόσωπον ἐξ αἰδοῦς ὑποκλίνασα καὶ πῇ μὲν τῆς ἀμπεχόνης ἄκροις δακτύλοις ἐφαπτομένη τῶν κροσσῶν, πῇ δὲ περιστρέφουσα τοῦ ζωνίου τὸ ἄκρον, ἔστι δὲ ὅτε καὶ τοὔδαφος περιχαράττουσα τῷ ποδί (ταῦτα δὴ τὰ τῶν αἰδουμένων ἐν διαπορήσει κινήματα), ἔφης οὖν μόλις ἠρεμαίᾳ φωνῇ κ. τ. ἑ. Accedit, quod in fine epistulae etiam αἴτιον quoddam occurrit: ἐντεῦθεν τοιοῦτος εἰκότως παρὰ ταῖς Ἴωσι πάτριος ἐπεκράτησε λόγος· ‛εἴθε με παραπλησίως ὁ σύνοικος τιμήσειε τὴν ὁμόζυγα, ὥσπερ ὁ Φρύγιος τὴν καλὴν τετίμηκε Πιερίαν'. Atque his quidem de causis Reitzensteinius etiam hanc epistulam, quae sola praeter I 10 ad antiquitatis memoriam refertur, quasi paraphrasin esse suspicatur carminis ex Aetiis Callimachi repetiti.

Quoniam satis exposuisse mihi videor, quomodo Aristaenetus in duobus generibus narrationis, quae supra a se seseparavimus, versatus sit, et ex qualibus fontibus argumenta narrationum hauserit, nunc illas epistulas, quibus epistolographus alia studia rhetorum imitatus est, tractemus. Prosopopoeiis quaedam statim adnumerandae sunt, velut I 17 oratio ficta adulescentis cuiusdam, qui amorem puellae fastidiosae

---

[1]) Phrygius apud eum non rex, sed unus e principibus civitatis est.

frustra sibi conciliare studet, aut I 28 querimoniae amatoris, qui timet, ne amata propter inconstantiam morum fidem sibi non servet, aut II 5, qua puella amore citharoedi inflammata describitur; aliae ab hoc prosopopoeiae genere paulum deflectunt atque mimorum potius quam comoediae sales resipiunt, velut II 3, ubi causidici uxor a marito neglecta queritur, aut I 6 colloquium illud inter puellam vitiatam et nutricem.

Aliae continent descriptiones (ἐκφράσεις), quas et ipsas a rhetoribus maximopere adamatas esse omnes sciunt[1]). Itaque sicut rhetores in declamationibus περὶ κάλλους (velut Libanii tom. IV p. 1069 ed. Reiske), ita Aristaenetus in epistulis pulchras describit puellas, velut I 1[2]). Ut rhetores artificiose hortos lucosve depingunt[3]), ita Aristaenetus in epistula I 3 pratum, isdem ille quidem usus coloribus, quibus et Homerus in horto Alcinoi et Plato in ripa Ilissi describendis[4]). Cum descriptionibus arte cohaerent laudes (ἐγκώμια), quas inde ab antiquissimis temporibus in epistulis quoque excultas esse supra vidimus[5]). Ut rhetores Cephalus et Alcidamas, Aristaenetus meretrices laudavit. Idem fecit, ut exposuimus[6]), Alciphro, a quo tamen Aristaenetus eo discrepat, quod non mortuas, sed vivas ce-

---

[1]) Cf. Theonis cap. XI (Walz l. l. I p. 239, Spengel l. l. II p. 118): ἔκφραςίς ἐςτι λόγος περιηγηματικός, ἐναργῶς ὑπ' ὄψιν ἄγων τὸ δηλούμενον. γίνεται δὲ ἔκφραςις προςώπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τόπων καὶ χρόνων. προςώπων μὲν οὖν, οἷον τὸ Ὁμηρικόν:

Γυρὸς ἐν ὤμοιςι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος,

. . . τόπων δέ, οἷον λειμῶνος.

[2]) Per se ipsum verisimile est descriptiones περὶ κάλλους inscriptas multis locis communibus inter se congruere: quos Rohde, Der griechische Roman[2] p. 160 sqq. accurate enumerat. (Cf. etiam Rohde l. l. p. 360).

[3]) Descriptiones hortorum et lucorum commemorant praeter Theonem l. c. Horatius (artis poeticae v. 16), Persius sat. I 70, Iuvenalis sat. I 1, 7, Libanius (tom. IV p. 1077 ed. Reiske).

[4]) Talibus descriptionibus fabularum romanensium auctores praeter ceteros uti non est, quod moneam: conferas apud Achillem Tatium I 15 descriptionem horti et I 4 pulchrae mulieris. Epistolographos saepe in descriptionibus versatos esse etiam Plinius docet, velut II 17, qua epistula 'Laurentinum' suum depingit.

[5]) Supra p. 21 sqq.

[6]) Supra p. 39 sq.

lebrat meretrices. Ita I 12 Pythiadis et pulchritudinem laudat et mores, qui illi respondentes meretrice digni non sunt[1]).

Cum per se verisimile sit elegiographos Romanos, si in carminibus puellas laudant, praeceptorum rhetoricorum immemores non fuisse, facile explanatur, quod cum epistularum scriptoribus hic illic consentiunt. Iam diximus Aristaenetum (I 12), ut puellam laudet, mores illius cum pulchritudine comparare. Idem legimus apud elegiacos Romanos, velut Ovidium Amor. III 11, 41 sq.:

Aut formosa fores minus, aut minus improba, vellem:
Non facit ad mores tam bona forma malos.

aut Art. Am. III 501:

Pertinet ad faciem rabidos compescere mores.

aut Propertium II 24, 18. Cum in comoediis similia inveniantur — conferas Menandri versus (Comicorum Atticorum fragmenta vol. III p. 191, 645 ed. Kock):

Ὅταν φύcει τὸ κάλλος ἐπικοcμῇ τρόπος
Χρηcτός, διπλαcίως ὁ προcιὼν ἁλίcκεται.

Terentii Heauton Timorumeni v. 381 sq.:

Edepol te, mea Antiphila, laudo et fortunatam iudico,
Id quom studuisti, isti formae ut mores consimiles forent.

---

[1]) Conferas Alciphronis I 38 (IV 11 Sch.), 3 sq. epistulam, qua Bacchis mortua laudatur: τὸ γὰρ θρυλούμενον ὑπὸ πάντων, ὡς πονηραί, ὡς ἄπιςτοι, ὡς πρὸς τὸ λυςιτελὲς βλέπουςαι μόνον, ὡς ἀεὶ τοῦ διδόντος, ὡς τίνος γὰρ οὐκ αἴτιαι κακοῦ τοῖς ἐντυγχάνουςι, διαβολὴν ἐπέδειξεν ἐφ' ἑαυτῆς ἄδικον· οὕτω πρὸς τὴν κοινὴν βλαςφημίαν τῷ ἤθει παρετάξατο . . . . ὡς χρηςτὸν ἦθος οὐκ εἰς εὐδαίμονα βίου προαίρεςιν δαίμων τις ὑπήνεγκεν et Aristaeneti I 12: ἐφήδομαι τοῖς τρόποις εὖ μάλα ςυμπρέπουςι τῇ μορφῇ· ἑταίρας μὲν γὰρ ἡ Πυθιὰς εἴληχε βίον, ἁπλότητα δὲ ςύμφυτον ἔχει καὶ ἄμεμπτον ἦθος. ἅπαντα τῆς τάξεως βελτίω, καὶ αὐτόν με μάλιςτα ᾕρηκε τῷ ἀκάκῳ. δῶρον δ' ὅ τι δῷ τις ἐπαινεῖ, οὐχ ὥςπερ ἑταίρα πᾶν τὸ διδόμενον ςμικρὸν ἡγουμένη. Talibus ex laudibus pendere videtur Philodemus (ep. 1 ed. Kaibel, Anthol. Pal. V 46), qui tamen, quod in illis simplicitatis est, calliditati tribuit; cf. v. 4 sqq.:

α. πόςου πάρεςῃ;
β. Μηδέν μοι προδίδου. α. τοῦτο ξένον. β. ἄλλ' ὅςον ἄν ςοι
Κοιμηθέντι δοκῇ, τοῦτο δός. α. οὐκ ἀδικεῖς.

—, fuerunt, qui elegiam Alexandrinorum fontem communem fuisse contenderent, velut Hoelzerus[1]). Sed cum omnia ἐγκώμια et bona corporis et bona animi enumerarent[2]), antiquitus etiam ἐρωτικοὶ λόγοι utramque adhibuerunt partem, velut Demosthenes ille personatus in erotico, cum statim in initio dicit: βούλεται μὲν γὰρ ὁ τὸν λόγον ποιῶν ἐπαινεῖν Ἐπικράτην, ὃν ᾤετο . . . καὶ πλεῖον τῇ συνέσει προέχειν ἢ τῷ κάλλει τῶν ἡλικιωτῶν, deinde c. 10—13 pulchritudinem et c. 17 sqq. mores laudat. Necessario inde sequebatur, ut pulchritudini mores respondere rhetores contenderent.

Non aliter de locis, quibus pulchritudo puellarum describitur, iudicandum est. Ut cognoscatur, quam pulchra amata sit, amator dicit ne celeberrimorum quidem artificum opera hanc formam aequare, velut Propertius II 3, 41. 42:

Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,
Hic dominam exemplo ponat in arte meam.

et Aristaenetus I 1: ταύτην ἑαυτοῖς ὡς οἷόν τε ἦν οἱ κορυφαῖοι γεγράφασι τῶν ζωγράφων. ἡνίκα οὖν δέοι γράφειν Ἑλένην . . . οἷον εἰς ὑπερφυὲς παράδειγμα κάλλους ἀφορῶντες ἀνασκοποῦσι τὴν εἰκόνα Λαΐδος κἀντεῦθεν ἀποτυποῦνται θεοπρεπῶς τὸ φιλοτεχνούμενον εἶδος. Quamquam iam in Plauti Poenulo v. 1271 sqq. legimus[3]):

O Apella, o Zeuxis pictor[4]),
Cur numero estis mortui? hoc exemplo ut pingeretis.
Nam alios pictores nil moror huiusmodi tractare exempla.

tamen equidem nego Aristaenetum aut Propertium tales sententias, quae omnibus rhetoribus communes sunt, ex certo quodam Graecorum carmine repetiisse. Praeterea conferas Propertii II 3, 25. 26:

---

[1]) 'De poesi amatoria a comicis Atticis exculta ab elegiacis imitatione expressa' p. 30. 31.

[2]) Conferas X. Hürth, De Gregorii Nazianzeni orationibus funebribus p. 21 sqq.

[3]) Complures locos affert Hoelzerus p. 19 dissertationis suae.

[4]) Conferas Libanii IV p. 1069 ed. Reiske: τίς γὰρ ἂν ἐκείνης τὸ κάλλος ἐγγράψαιτο; τίς παραδοίη γραφῇ; τίς διαμορφώσει τοῖς χρώμασι; καλὸς Ἀπέλλης κ. τ. ἑ.

Haec tibi contulerunt caelestia munera divi,
Haec tibi ne matrem forte dedisse putes,

et Aristaeneti I 1: κάλλιστα δὲ πάντων ἐκόσμησεν Ἀφροδίτη, καὶ τῶν Χαρίτων συνηρίθμησε τῷ χορῷ· ὁ δὲ χρυσοῦς Ἔρως ἐπαίδευσε τὴν ποθουμένην εὐστόχως ἐπιτοξεύειν ταῖς τῶν ὀμμάτων βολαῖς, aut Propertii II 3, 43. 44:

Sive illam hesperiis sive illam ostendet eois,
Uret et eoos, uret et hesperios,

et Aristaeneti I 12: τίς ἄρα τεθέαται τῆς ἕω τὰ κάλλη, τίς δὲ ταῖς ἑσπερίαις ὡμίληκε γυναιξίν;

Satis exposuisse mihi videor, quam arte cum rhetorum exercitationibus cohaereant Graecorum epistulae amatoriae. Saepius iam ab illis ad elegiam Romanorum respeximus. Sed quae inter haec duo genera necessitudo intercedat, alio in capite diligentius explanandum videtur.

VITA.

Natus sum Maximilianus Heinemann Berolini a. d. XI Kal. Ian. MDCCCLXXXII patre Adolfo matre Martha e gente Bamberger; parentes mihi praematura morte abrepti sunt. Fidem profiteor iudaicam. Litterarum primordiis in gymnasio Guilelmo Berolinensi imbutus gymnasium Guilelmum Ebers-waldense, deinde gymnasium Friderico-Guilelmum Berolinense petivi. Anno MDCCCCII maturitatis testimonio ornatus Berolini nomen apud philosophorum ordinem professus sum, ut studiis antiquitatis et historiae colendis operam darem. Post bis sex menses Argentoratum me contuli; inde iterum per duo semestria Berolini versatus autumno anni MCMIV Marpurgum migravi, ubi sex menses litteris me dedi, deinde reversus sum ad almam matrem Argentoratensem.

Docuerunt me viri doctissimi Berolini: Delbrück, Diels, Dessau, Dessoir, Heinze (nunc Lipsiensis), Helm, Hirschfeld, Jastrow, Kalkmann †, R. Lehmann (nunc Posensis), Ed. Meyer, Schäfer, Thomas, Vahlen, Wentzel, de Wilamowitz-Moellendorf. — Marpurgi: Birt, Maass, Niese (nunc Halensis), Natorp, Varrentrapp, Wenck. — Argentorati: Bresslau, Holtzmann, Keil, Klotz, Th. Ludwig †, Meinecke (nunc Friburgensis), Michaelis, Neumann, Plasberg (nunc Rostochiensis), Preuner (nunc Berolinensis), Reitzenstein, Spahn, Wiegand, Wundt, Ziegler.

Berolini interfui proseminario philologico, cui praeerant Diels, de Wilamowitz-Moellendorf, Heinze, Wentzel, Helm, per quattuor semestria; Argentorati in proseminario sex menses me instruxerunt Keil et Plasberg, seminarii philologici, quod moderantur Reitzenstein et Keil, sodalis fui bis sex menses. Praeterea me benigne admiserunt exercitationibus historicis et epigraphicis Dessau, Hirschfeld, Keil, Th. Ludwig †, Neumann, Niese, Preuner, Spahn, Wenck, philosophicis Dessoir, R. Lehmann, Wundt.

Praeceptoribus meis omnibus gratiam habere non desinam; in primis me sibi devinxerunt Reitzenstein et Keil, qui studiis meis faventes in hoc opusculo elaborando consilio et opera me saepissime adiuverunt.
